

Haarlem

10 Oktober 2011

Gemeente Haarlem

Nota Ruimtelijke Kwaliteit

Deel 2 • Beoordelingskaders Ruimtelijke Kwaliteit

*BIJLAGE:
Beschrijvingen gebiedstypen en structuurlijnen*

HAARLEM

Nota Ruimtelijke Kwaliteit, Deel 2

Beoordelingskaders Ruimtelijke Kwaliteit

Bijlage:

Beschrijvingen gebiedstypen en structuurlijnen

versie 10 oktober 2011

Haarlem

Inhoudsopgave

BESCHRIJVING GEBIEDSTYPEN	5
1. Binnenstad en Spaarndam	7
1.1 Haarlem Binnenstad en Haarlemmerhout	7
1.2 Spaarndam	9
2. Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht (1870 – 1920)	11
3. Villagebieden	13
3.1 Algemeen	13
3.2 Haarlem Zuid-West	13
3.3 Haarlem Zuid	15
4. Stadsuitbreidingen 1920-1960	17
4.1. Algemeen	17
4.2 Haarlem Noord	17
5. Strokenbouw (1960 – ca. 1975)	21
6. Woonerven ca. 1975 – 1985	23
7. Woonbebouwing na 1985	25
8. Diverse bebouwing	27
9. Bedrijven/kantorengedebied	29
10. Stedelijk groen	31
11. Landschappelijk groen	33
 BESCHRIJVING WATERLOPEN	 35
1. Het Spaarne	37
1.1 Waterrijk Spaarne	37
1.2 Noorder Buiten Spaarne	37
1.3 Binnen Spaarne	37
1.4 Zuider Buiten Spaarne	39
1.5 Tuinstad aan het Spaarne	39
2. Leidsevaart	40
3. Brouwersvaart	41
4. Stadsgrachten	42
5. Singels bolwerken	42
6. Zomervaart	43
7. Jan Gijzenvaart	44
8. Ringvaart	45
 BESCHRIJVING ROUTES	 47
1. Schoterweg-Rijksstraatweg	48
2. Dreef- Fonteinlaan-Zuiderhoutlaan	49
3. Wagenweg	50
4. Vondelweg	51
5. Kleverlaan	52
6. Zaanenlaan-Zaanenstraat-Orionweg	53
7. Oudeweg	54
8. Zijlweg	55
9. Verspronckweg	56
10. Gedempte Oude Gracht	57
11. Bolwerken (Kloppersingel/ Schotersingel)	58
12. Amsterdamsevaart	59
13. Zuid-Schalkwijkerweg	59
14. Spaarndammerdijk	60
15. Nieuwe routes	61
 COLOFON	 63

BESCHRIJVING GEBIEDSTYPEN

Binnenstad en Spaarndam

zicht op de binnenstad

zicht over de Nieuwe Gracht

Nieuwe Gracht, zicht op de binnenstad

Grote Markt

Haarlemmerhout

Koningstraat

de Vestinggracht

Grote Houtstraat

Wagenweg

1. Binnenstad en Spaarndam

1.1 Haarlem Binnenstad en Haarlemmerhout

Beschermd stadsgezicht Haarlem Binnenstad en Haarlemmerhout omvat:

- Binnenstad met noordelijke uitbreiding van 1670
- Villa's Florapark en Frederikspark e.o.
- Haarlemmerhout
- Villa's Kenaupark en bolwerken

Geschiedenis en ligging in de stad

Haarlem is ontstaan aan de rivier het Spaarne op de noord-zuid lopende strandwal. Deze lag relatief hoog ten opzichte van de veengronden aan weerszijden ervan. Dit was een gunstige locatie: hoog en droog op het zand. De ligging aan het Spaarne en de doorgaande route over de strandwal was strategisch: wie Haarlem in zijn macht had, beheerste de route van noord naar zuid in het latere graafschap Holland. Vanaf de 11e eeuw groeide de nederzetting uit tot een plaats van betekenis. Het was één van de zetels van de graven van Holland. Graaf Willem II gaf Haarlem in 1245 stadsrecht. De aanwezigheid van het grafelijk hof had een grote aantrekkingskracht op kooplui en ambachtslieden. De economie in de stad draaide in de 13e en 14e eeuw op volle toeren. Ook 'minder bedeeden'

Historische hofjes

- 1395 - Hofje van Bakenes / de Bakenesser kamer
- 1440 - Vrouwe- en Antonie Gasthuys
- 1472 - Brouwershofje
- 1489 - Hofje van Loo
- 1606 - Frans Loenenhofje
- 1609 - Hofjes Codde en (1684) Van Beresteyn (verplaatst)
- 1610 - Bruiningshofje
- 1615 - Luthers Hofje
- 1616 - Hofje In den Groenen Tuin

- 1616 - Hofje van Guurtje de Waal
- 1640 - Zuiderhofje
- 1650 - Hofje van Willem Heythuijsen
- 1662 - Wijnbergshofje
- 1730 - Hofje van Staats
- 1760 - Hofje van Noblet
- 1769 - Hofje van Oorschot
- 1773 - Remonstrants Hofje
- 1787 - Teylers Hofje
- 1706 - Proveniershof (voormalig Proveniershuis)

konden delen in de welvaart: tussen 1395 en 1706 werden door particulieren 'hofjes' gesticht, bedoeld voor behoeftige ouderen en bejaarde vrouwen, die in kleine huizen rond een als tuin ingerichte binnenhof werden gehuisvest. De bierbrouwerij, scheepsbouw en lakennijverheid waren de pijlers van de economie. In de 16de eeuw stortte de economie ineen, in de 17de eeuw liet de lakenindustrie de economie weer opbloeien. In 1670 werd de stad naar het noorden uitgebreid, met bolwerken en vestinggracht. In de 19de eeuw beleefde Haarlem een derde bloei o.a. door de aanleg van de spoorlijn naar Amsterdam in 1839. Als gevolg daarvan werden villaparken gebouwd in de buurt van het station en rond

de Haarlemmerhout. In 1905 werd de spoorlijn verhoogd aangelegd met een weg erlangs, waardoor de bolwerken werden losgesneden van de rest van de stad. Jaren '60 was de tijd van cityvorming, een aantal singels werden gedempt ten behoeve van het autoverkeer. Winkelstraten kregen steeds meer betekenis. Een recente transformatie is de aanpak van de stationsomgeving.

De Haarlemmerhout is een restant van een groot bosgebied ten zuiden van de binnenstad. Het heeft altijd een recreatieve functie vervuld voor de bewoners. In de Middeleeuwen en de Spaanse tijd is het bos enkele malen gekapt voor strategische doeleinden. In de 16de eeuw kreeg het gebied een inrichting met rechte lanen en pleinen op kruispunten. De Dreef was de wandelallee tussen stad en Hout. De aanleg van de Fonteinlaan in het verlengde ervan heeft het karakter ervan ingrijpend gewijzigd. In de 19de eeuw gaven vader en zoon Zocher de inrichting van het gebied een natuurlijker karakter. Daarbij werden elementen uit de oudere aanleg geïntegreerd. Na 1821 werd ook de noordelijke uitleg van 1670 omgevormd tot stadspark, met villa's erin en rondom. Van de buitenplaatsen rond de Hout resteert nu alleen Eindhovenout.

Tussen stad en Hout ligt een gebied met vooral villa's, parken, plantsoenen en ander groen.

Ruimtelijke structuur

De ruimtelijke structuur van de binnenstad van voor 1670 is vrijwel ongewijzigd gebleven. De noord-zuid oriëntatie van zowel Spaarne als strandwal bepaalt de richting van het stratenpatroon. Over deze strandwal loopt Hollands belangrijkste noord-zuid lopende wegverbinding. De route Kruisstraat in het noorden tot de Grote Houtstraat, Wagenweg en Dreef in het zuiden maakt hier deel van uit. De weg bindt stad en Hout aan elkaar. Deze noord-zuidstructuur van het stratenet is ten zuiden van Grote Markt duidelijk waarneembaar. Er zijn weinig doorlopende oost-weststraten; alleen binnen de uitleg van 1670 is juist de oost-west richting bepalend. Er is een sterk onderscheid tussen hoofdstraten en zijstraten: van de zijstraten is het profiel smaller en de bebouwingsschaal kleiner. Andere wegen in de stad zijn meer lokale verbindingen.

De Grote Markt vormt het centrale plein met daarop de belangrijkste historische gebouwen van de stad. Er komen tien straten op uit. Kenmerkend voor Haarlem is het grote aantal hofjes. Binnen de ruimtelijke structuur van de stad zijn het opvallende verbijzonderingen met hun vrij grote oppervlak en carrévormige, gesloten structuur.

De structuur van de binnenstad wordt gedomineerd door aaneengesloten straatwanden direct aan de straat en verkaveling in bouwblokken. Grachten straten en pleinen zijn duidelijk begrensde ruimten. Er is een groot contrast tussen de openbare straatkant en het private binnenterrein. De structuur van de Haarlemmerhout gaat terug op de reconstructie in 1830 door Zocher. Sindsdien overheerst het karakter van 19de-eeuws bospark met slingerende paden, met bos in afwisselende dichtheden, met grotere en kleinere open ruimtes, boomgroepen en solitaires. Belangrijk is de oudere zicht-as op Paviljoen Welgelegen, die door Zocher werd overgenomen. Verder wordt het gebied vooral omgrensd door rechte lanen. Het villagegebied tussen de Binnenstad en de Hout heeft een zeer open aanleg met een heel eigen karakter. Het vormt de overgang tussen de stad en de Hout.

Overgang openbaar – privé

De meeste bebouwing staat direct aan de straat, de overgang openbaar

– privé is hard en duidelijk. In de binnenstad lag aan weerskanten naast de rijbaan een strook van klinkers, bedoeld voor de voetgangers. Tussen klinkerstrook en huis heeft de particuliere stoep altijd als informele overgangszone gediend. Deze hoorde bij het huis en vormde de overgangszone tussen openbaar en privé-gebied, gemarkeerd door middel van palen en/of hekken of een afwijkend soort verharding.

Veel particuliere stoepen en klinkerstroken langs de rijbaan zijn inmiddels verdwenen met de introductie van het trottoir. Wel is veelvuldig gebruik gemaakt van baksteen, ook voor de trottoirs. Aan de Bakenessergracht en Nieuwe Gracht zijn nog wel particuliere stoepen. In de villaparken hebben vrijstaande villa's ieder een eigen erfafscheiding.

Massa en vorm

Het bebouwingsbeeld is afwisselend, de gevelwanden bestaan uit diverse gebouwen. Ze verschillen in bouwhoogte, gevelbreedte, ouderdom, kapvorm, kleur en mate van detaillering en ornamentiek. Toch zijn de gebouwen onderling ook verwant. Het gaat altijd om individuele, vrij smalle panden waar de staande vensters verticaliteit aan het gevelbeeld geven. De nok staat haaks op de straat, alleen bij de uitleg van 1670 staan langskappen. De gevels bestaan altijd uit een basement, een middendeel en een gevelbeëindiging. Deze laatste wordt gevormd door diverse soorten topgevels en lijstgevels, met daarachter vaak steile (zadel- en schild-) daken met een hellingshoek tussen 45 en 60 graden en gedekt met pannen of leien.

De architectuur kent een visuele complexiteit door de verfijning en afwerking van de gevel. Ondanks de harde rooilijnen geeft dit reliëf aan de gevelwanden. Aan de winkelstraten staan winkelpanden waarvan de etalages vaak al meermalen zijn aangepast. Soms is daar de relatie tussen onder- en bovenpui zoek. Bij uitzondering zijn panden complexgewijs gebouwd, zoals in de hofjes.

De bebouwing binnen de villaparken wijkt hiervan af. Hier staan villa's en aaneengesloten herenhuisen met souterrain en beletage. Bij de aaneengesloten bebouwing overheerst de lijstgevel, de nok ligt evenwijdig aan de straat. Ook hier bepalen verticale ramen het gevelbeeld. Villa's staan vrij en zijn vaak van meerdere kanten zichtbaar.

Ook bouwwerken in de Haarlemmerhout zijn alzijdig.

Detaillering, kleur en materiaal

De bebouwing is over een periode van eeuwen tot stand gekomen waardoor een rijke schakering aan detaillering, kleur en materiaalgebruik is ontstaan. Diversiteit is ook mogelijk binnen een pand: nogal eens heeft een historisch (winkel)pand moderne pui gekregen. In de binnenstad is het grootste deel van de bebouwing opgetrokken in baksteen in verschillende maten en kleuren. In de 17de-eeuwse uitleg komen meer wit gepleisterde gevels voor. Panden onderscheiden zich vooral door verschillen in detaillering boven de vensterpartijen.

Ook in de villaparken is vooral baksteen toegepast, afgewisseld met wit stucwerk en natuursteen.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

De Binnenstad is in 1990 aangewezen als beschermd stadsgezicht. De aanwijzing wil de binnenstad niet bevroren, maar wel zodanig beschermen dat de gewaardeerde historisch ruimtelijke karakteristieken behouden blijven en waar mogelijk worden versterkt. De cultuurhistorische waarden zijn niet alleen een inspiratiebron, maar ook kaderstellend.

Stadhuis aan de Grote markt

onderstraatje aan de Spaarndammerdijk

Spaarndammerdijk

Oude Groenmarkt

de Kolk in Spaarndam

Spaarndammerdijk

Warmoesstraat

20e eeuwse invulling met zadeldak

zicht op de Kolk

Zoals vrijwel alle historische binnensteden staat ook de binnenstad van Haarlem onder grote (economische) druk. Bedreigingen zijn onder meer de 'verwinkeling' van de binnenstad, de aantasting van daklandschap, het dichtslibben van binnenterreinen en de schaalvergroting. Ook sterk afwijkende architectuur kan een bedreiging zijn van de architectonische ensemblewaarden van de historische binnenstad.

De waarden van de historische binnenstad zijn nog niet volledig in kaart gebracht. Bij ingrepen is vrijwel altijd nader bouwhistorisch onderzoek noodzakelijk. Een belangrijk instrument hierbij is de bouwhistorische verwachtingskaart.

1.2 Spaarndam

Het gebied Spaarndam omvat:

- de historische kern van het dorp Spaarndam (beschermd dorpsgezicht)
- de recente toevoegingen aan het dorp

Geschiedenis en ligging in de stad

Het dorp Spaarndam ligt direct ten noordoosten van Haarlem. Het dorp grenst direct aan het Fort Bezuiden Spaarndam, met het Fort Benoorden Spaarndam onderdeel van de Positie van Spaarndam, dat deel uitmaakt van de Stelling van Amsterdam.

Spaarndam is ontstaan als vissersdorp bij de monding van het Spaarne in het IJ. In de eerste helft van de 13e eeuw werd het Spaarne afgedamd. In deze dam werden een spui- en een schutsluis aangelegd ten behoeve van de waterlozing en de scheepvaart. Twee eeuwen later wierp men de Spaarndammerdijk op en langs dijk en sluis ontstond het dorp Spaarndam. Aan de Haarlemse zijde werd een kolk aangelegd, als veilige ligplaats voor de wachtende schepen tijdens het schutten. Spaarndam was van strategisch belang, want het beheerste de toegang van Haarlem tot de zee. In 1573 werd het hele dorp door de Spanjaarden met de grond gelijk gemaakt, waarna het bijna een eeuw lang vrijwel onbewoond bleef. Ook stormrampen en waterfloeden teisterden de kwetsbare dijk en de daarop gelegen huizen. Na de openstelling van het Noordzeekanaal (1865-1976) en de inpoldering van het IJ (1865-1873) was het overstromingsgevaar geweken. Daardoor kon ook buitendijks worden gebouwd. Na 1960 is het dorp aan de oostzijde uitgebreid.

Ruimtelijke structuur

De Spaarndammerdijk en de Kolk zijn bepalend voor de structuur van het dorp. De dijk die nog steeds in open water is gelegen, vormt daarvan de ruggengraat. Binnendijks langs de Spaarndammerdijk loopt een anderhalve meter lager gelegen onderstraatje, waarlangs - van oorsprong 17de en 18de-eeuwse - huizen staan. De later gebouwde panden aan de noordzijde van de dijk staan hoger en wel met de voorgevels direct aan de straat. De bochtige dijk met het onderstraatje en de dijkhuizen erlangs levert een uiterst karakteristiek beeld op. Aan de oostkant van het dorp staat aan de dijk het voormalige Gemeenlandshuis.

Aan het water van de kolk ligt aan de ene kant de smalle met bomen begroeide Oostkolk en aan de andere het driehoekige pleintje Westkolk. Hierlangs staan huizen direct naast elkaar in de rooilijn. De beide sluisen, die aan weerszijden de kolk afsluiten, vormen onmisbare onderdelen in de structuur van de dorpskom. Het hele openbaar gebied is met klinkers bestraat, overgaand in de gemetselde kademuren met daarop een hard-

stenen afdekplaat. Op de kade staan de meerpalen voor het aanmeren van schepen.

De structuur van het dorp is intact gebleven, mede doordat de dorpsuitbreiding heeft plaatsgevonden op enige afstand van de kern.

Overgang openbaar – privé

Het smalle, met klinkers geplaveide onderstraatje langs de Spaarndammerdijk is te zien als een soort privégebied. Sommige panden die tegen de Spaarndammerdijk zijn gebouwd hebben op dijkniveau een eigen stoepzone met natuursteen en hekpalen of een tuintje met een erfafscheiding; hetzelfde geldt voor panden langs de Kolk.

Massa en vorm

Langs de dijk en rond de kolk staan individuele panden direct in de rooilijn. Zij wijken qua massa en vorm af van de burens, maar zijn wel volgens dezelfde principes gebouwd: individuele, vrij smalle panden waar de staande vensters verticaliteit aan het gevelbeeld geven. De nok staat haaks op de straat, smal en hoog, topgevel met zadeldak of lijstgevel met schilddak.

In het dorp staan vrij veel huizen die zijn gebouwd in de 19de eeuw en later. Maat en schaal ervan voegen zich goed in het dorpsbeeld.

Een voor Spaarndam karakteristiek bouwtype is het dijkhuis, zoals dat aan de noordkant van de dijk is gebouwd. De voordeur bevindt zich op dijkniveau, de rest van het huis is gebouwd tegen het dijklichaam zodat er aan de achterzijde een extra verdieping is.

Detailering, kleur en materiaal

Diverse kleuren baksteen, wit stucwerk, diverse kleuren en soorten en kleuren dakpannen.

Het grootste deel van de bebouwing is opgetrokken in baksteen in verschillende kleuren. Ook komen wit gepleisterde gevels voor. Het kleurgebruik is vrij terughoudend.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

Het beschermd dorpsgezicht is aangewezen in 1971.

**Eerste stadsuitbreidingen
buiten de Vestinggracht (1870-1920)**

Garenkokerskwartier

Rozenprieel

Amsterdamsebuurt

Leidseplein

Transvaalbuurt

Leidsebuurt

Garenkokerskwartier

Garenkokerskwartier, langs de Vestinggracht

Leidsebuurt

2. Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht (1870 – 1920)

Gebiedstype Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht omvat de gebieden:

- Amsterdamsebuurt
- Garenkokerskwartier
- Leidsebuurt
- Leidsevaartbuurt (noordelijk deel)
- Rozenprieel (noordelijk deel)
- Transvaalbuurt
- Frans Halsbuurt (valt binnen het in voorbereiding zijnde beschermd stadsgezicht Haarlem-Noord, zie ook paragraaf 1.4.2)

Geschiedenis en ligging in de stad

Gebieden binnen dit type liggen direct ten noorden, westen en oosten van de binnenstad, het zijn de eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht. Ze zijn globaal tussen 1880 en 1920 gebouwd. Omdat de gebieden in een ring om de binnenstad liggen, raken ze aan een groot aantal structuurlijnen.

Ruimtelijke structuur

De buurten hebben vooral een orthogonaal stratenpatroon, waarbinnen gesloten bouwblokken zijn gerealiseerd. De bebouwing staat meestal direct in de rooilijn.

De gebieden zijn dicht bebouwd en hebben een stedelijk karakter. Vooral langs belangrijke infrastructuurlijnen, waterlopen en pleinen staan ensembles van herenhuizen en bijzondere gebouwen, elders vooral middenstands- en arbeiderswoningen.

De meeste bebouwing is direct aan de straat gelegen, uitgezonderd enkele 20ste-eeuwse complexen, zoals 'Rosenhaghe', en de wat later gebouwde buurten. Daar zijn kleine voortuinen met erfafscheidingen rondom. De aaneengesloten gevelwanden bestaan vooral uit woonhuizen in series, maar ook wel uit individuele panden. In de rooilijn staande gevelwanden bepalen het straatbeeld.

Dit gebiedstype heeft weinig openbare ruimte. De straten zijn nauw, er zijn weinig voortuinen en straatbomen. Op een beperkte ruimte is vaak een optelsom van ruimteclaims te zien.

Bijzondere plekken zijn in dit soort buurten vooral pleinen en waterlopen (met groen erlangs) die als openbare ruimte bepalend zijn voor het karakter van de gebieden.

Sommige pleinen zijn duidelijk ontworpen als onderdeel van de buurt, andere zijn ontstaan door het slopen van een bouwblok. Vaak hebben ze nu een rommelige inrichting en/of pleinwanden. Opvallend binnen dit gebiedstype is het verbijzonderen van hoekpanden. (afschuiving, hoektorentje).

Overgang openbaar – privé

De overgang openbaar – privé is hard en duidelijk; voortuinen met erfafscheidingen zijn er alleen bij herenhuizen. Wel komen veel verdiept gelegen entreepartijen voor.

Massa en vorm

Karakteristiek voor de gevelwanden is een duidelijk ritme, ontstaan door de sterke verticaliteit van venster- en deuropeningen die in horizontale stroken zijn aangebracht. De verticaliteit wordt door horizontale banden

aaneengesmeed.

Het straatbeeld wordt in hoge mate bepaald door de driedeling in gevelopbouw per pand: basement, middendeel en gevelbeëindiging. De voordeur ligt aan de straat. In dit gebiedstype zijn er opvallend veel puien van voormalige winkels.

Bij veel kleine arbeiderswoningen is naderhand de gevel tot nokhoogte opgetrokken. Daarnaast komen andere soorten dakopbouwen en dakkapellen veelvuldig voor. Soms volgen de ingrepen een trendsetter, maar elders zijn ze niet uniform uitgevoerd, waardoor een heel divers straatbeeld is ontstaan. De gevelwand bestaat dan niet langer uit een serie identieke of verwante panden, maar uit een rij woonhuizen met ieder een eigen expressie.

Detailering, kleur en materiaal

De gevels zijn opgetrokken in rode of bruine baksteen en zijn soms, al dan niet gedeeltelijk, wit gepleisterd. Witte daklijsten of cordonlijsten tussen de verdiepingen vormen de horizontale accenten. De daken zijn gedekt door rode of donkere pannen. In het Garenkokerskwartier is de bebouwing rijker gedetailleerd dan elders. Ornamenten en sierbanden van metselwerk in contrasterende kleuren benadrukken de compositie van de gevel.

Vooraf in de Leidsebuurt en Rozenprieel is van de oorspronkelijke eenheid in de detailering per straat weinig meer te herkennen. In de laatste wijk is bovendien veel oorspronkelijke bebouwing door stadsvernieuwing vervangen. Voor ramen en deuren zijn veel uitgesprokener kleuren toegepast. Vooral langs de Zijlweg staan veel winkelpanden met etalages en reclames.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

In dit gebiedstype hebben veel woonhuizen van oudsher een eigen gevel, verschillend van die van de burens. Veel huizen in dit soort buurten zijn bovendien al door hun eigenaren verbouwd, waardoor de samenhang ondergeschikt is geraakt aan de individualiteit. Dit geeft de buurten een eigen kwaliteit in de woningmarkt. Tegenover deze vrijheid staat dat op de plekken met bijzondere regie een hoge kwaliteit van materiaal wordt gevraagd. Een dergelijke eis vloeit ook voort uit het duurzaamheidsbeleid van de gemeente.

Het beleid voor de hoofdboomstructuur is opgenomen in het Bomenbeleidsplan 2009-2019.

Villagebieden

noordelijk deel Koninginnebuurt

Wagenweg

nieuwe invulling aan de Wagenweg

villa's in de Koninginnebuurt

Wilhelminapark

villa's in de Koninginnebuurt

Wagenweg

Koninginnebuurt

Schotersingel

3 Villagegebieden

Gebiedstype Villagegebieden, omvat de gebieden:

- Koninginnebuurt/Bosch en Vaart (deels beschermd stadsgezicht Haarlem Zuid-West)
- Haarlem Zuid (Zuiderhout/Oosterhout, beschermd stadsgezicht)
- Villazone zuidelijk van Haarlemmerhout
- Villazones binnen beschermd stadsgezicht Binnenstad
- Villazones in landschappelijk groengebieden (niet apart op kaart gezet)

In paragraaf 3.1. worden de algemene kenmerken beschreven. In paragraaf 3.2. worden de specifieke bijzonderheden van het in voorbereiding zijnde beschermd stadsgezicht Haarlem Zuid-West beschreven. In paragraaf 3.3. gebeurt dat voor het in voorbereiding zijnde beschermd stadsgezicht Haarlem Zuid.

3.1 Algemeen

Geschiedenis en ligging in de stad

Villagegebieden zijn in Haarlem gebouwd vanaf ca. 1875. Villa's en herenhuizen staan vooral zuidelijk van de binnenstad, op de strandwallen, en langs het Spaarne en de Leidsevaart. De individuele villa's en buitenplaatsen zijn gerealiseerd door particuliere opdrachtgevers, de ensembles en villa's deels binnen gemeentelijke uitbreidingsplannen, en deels - vaak in de vorm van ensembles - door investeringsmaatschappijen. Meestal werd zo'n project ontwikkeld op het terrein van een speciaal hiervoor aangekochte buitenplaats. Het Haarlemse villagegebied loopt door in de ten zuiden ervan gelegen gemeente Heemstede.

Ruimtelijke structuur

Villagegebieden hebben een onmiskenbaar ontworpen stratenpatroon, soms in de vorm van gebogen straten, soms wat strakker van opzet zoals de spinnewebvorm van het stratenplan van de Zuiderhout. De bebouwing is of vrijstaand, of verkaveld in grote bouwblokken, die niet helemaal gesloten zijn.

De villagegebieden zijn zorgvuldig ontworpen buurten, met veel groen en openbare ruimte in de vorm van pleinen, plantsoenen en vijvers. In de gebieden staan vrijstaande villa's, ensembles van enkele herenhuizen, of een serie middenstandswoningen.

Het gebiedstype villagegebieden is opvallend groen van karakter. Niet alleen is er vrij veel groene openbare ruimte in de vorm van groene pleinen en plantsoenen, maar ook hebben de huizen grote tuinen. Soms gaat het alleen om voortuinen, soms staat een huis in een tuin rondom.

Overgang openbaar – privé

Altijd zijn de (meestal groene) erfafscheidingen van groot belang voor het straatbeeld, net als de in bijna alle straten aanwezige laanbomen. De groene openbare ruimte en privé-groen gaan in elkaar over. Groene erfafscheidingen of hekken zijn individueel van vormgeving.

Massa en vorm

De bebouwing in de villagegebieden is uitermate divers. Die bestaat uit individueel gebouwde, ruime, herenhuizen of villa's of uit kleine series middenstandswoningen. Binnen een serie zijn de huizen identiek of in elk geval verwant, verder zijn ze onderling heel verschillend. Het stratenpatroon is bepalend voor de architectuur van de gevels. Die

volgen het bochtige beloop van de straat, of hebben een verbijzondering op een hoek.

De panden zijn individueel herkenbaar en verschillen onderling wat massa, kapvorm, bouwstijl, detaillering en materiaalgebruik betreft. Dit alles levert een levendig straatbeeld op.

Detaillering, kleur en materiaal

In de villagegebieden zijn heel verschillende kleuren en materialen toegepast, die samenhangen met de bouwstijl en de bouwstijl. Het meest komen baksteen en stucwerk voor, in verschillende kleuren. Kozijnen en ornamenten contrasteren hiermee. De bebouwing is altijd heel zorgvuldig gedetailleerd.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

De villa's tussen de binnenstad en de Haarlemmerhout vallen binnen het beschermd stadsgezicht Binnenstad. De gebieden Koninginnebuurt en Bosch en Vaart en Ooster- en Zuiderhout zijn beide beschermd gezichten in procedure. Zuidelijk van de Haarlemmerhout ligt een niet beschermd villazone. Het beleid voor de groenstructuur is opgenomen in het Bomenbeleidsplan 2009-2019.

3.2 Haarlem Zuid-West

Beschermd stadsgezicht in procedure Haarlem Zuid-West

- Koninginnebuurt
- Bosch en Vaart

Ontwikkelingsgeschiedenis en ligging in de stad

Het gebied ligt net zuidelijk van de Vesting, nabij de Houtpoort. Het wordt omgrensd door historische structuren: Singel, Wagenweg en Leidsevaart, en in het zuiden door de Van Hogendorpstraat en Eindhovenstraat. Het noordelijk deel van het gebied, toen net buiten de stadsmuren, werd al in de 17de eeuw bebouwd. Het diende als tuinbouwgebied en er stonden ramen van de lakenwevers. Dit deel ligt vlak bij de Houtpoort, tussen de Leidsevaart en de historische Wagenweg met daartussen nog steeds het historisch bepaald wegenpatroon. De buurten werden vooral een woongebied met villa's, heren- en middenstandshuizen, met daarin ook schoolgebouwen en bijzondere complexen als Coen Cuserhuis en een winkelbinnenstad uit 1932.

Rond 1900 werd voor de Koninginnebuurt een uitbreidingsplan gerealiseerd waarbij het bestaande als uitgangspunt werd genomen.

Voor het deel rond het Wilhelminapark werd in 1898 een plan gemaakt geïnspireerd op de Engelse landschapsstijl. Hier verrezen enkele en dubbele villa's en een blok van vijf herenhuizen.

Het Van Tubergenterrein heeft een heel eigen geschiedenis. Het gebied maakte deel uit van de, langs de Leidsevaart gelegen buitenplaatsen Vaartzicht en Zwanenburgh en bleef tot 1980 in gebruik als tuinbouwgebied. Pas vanaf 1985 is het ingericht als woongebied, met een heel andere karakteristiek dan het gebied eromheen. Het valt daarom buiten het beschermd stadsgezicht en ook buiten dit beoordelingskader.

Op het terrein van de buitenplaats Bosch en Vaart werd door de architect P. Kuiper een plan gemaakt voor 33 villa's en 352 geschakelde middenstandswoningen die tussen 1901 en 1938 werden gebouwd. Hier zijn veel verschillende bouwstijlen toegepast.

Verskillende architecten van naam hebben in het gebied als geheel gebouwd (K.P.C de Bazel, A.J.M. Sevenhuijsen, J.A.G. van der Steur).

Ruimtelijke structuur

In het gehele gebied is in de stedenbouwkundige structuur goed zichtbaar dat het om zorgvuldig ontworpen uitbreidingen gaat, met een patroon van gebogen straten die uitkomen op pleinen of bijzondere ruimtes. Het gebied is groen van karakter, door de vele groene openbare ruimte en de vele voortuinen.

Vooral in het noord-westelijk deel van het gebied zijn prestedelijke wegen, paden en stegen herkenbaar met de bijbehorende bebouwing: arbeiderswoningen, bedrijfsbebouwing etc. Sommige straten volgen het tracé van oude paden. Van de buitenplaatsen die ooit in dit gebied lagen, zijn Vaartzicht en Zwanenburgh bewaard gebleven. Van anderen zijn delen van de parken terug te vinden. Rond het gebied liggen de historische Leidsevaart en de Singel.

Opvallende pleinen zijn het Wilhelminapark, het Oranjeplein en het Schouwtesplein aan de Leidsevaart. Bijzonder is ook het punt waar Bosch en Vaartstraat, Westerhoutstraat en Uitdenbosstraat uitkomen op een plantsoenachtige ruimte aan de Wagenweg, tegenover de Haarlemmerhout. Deze samenhang tussen de buurt en de Haarlemmerhout en Florapark is op een aantal andere punten van belang. In het zuidelijk deel van het gebied staan veel laanbomen, maar ook zijn er groen ingerichte pleinen, waardoor de samenhang sterker wordt.

In het gebied staan vrijstaande villa's en kleine series herenhuizen, maar ook lange wanden met middenstandswoningen. Deze zijn soms, maar lang niet altijd in samenhang met elkaar ontworpen.

Overgang openbaar – privé

In het noordelijk deel van de Koninginnebuurt zijn de straten door het ontbreken van voortuinen en openbaar groen vrij steenachtig van karakter. Hierdoor is de nabijheid van de binnenstad merkbaar. Langs de meer in het zuiden gelegen straten liggen voortuinen, vaak met groene erfafscheidingen, Privé- en openbaar groen gaan soms naadloos in elkaar over.

Massa en vorm

De architectuur in het gebied, en vooral van de villa's, hangt vaak samen met het overwegend gebogen stratenpatroon. De gevels volgen het beloop van de straat.

De panden zijn, met uitzondering van meer recente invullingen, op zichzelf herkenbaar en verschillen onderling sterk qua kapvorm, bouwstijl, kleur- en materiaalgebruik. De bouwhoogte is over het algemeen twee bouwlagen met een kap, of drie met een plat dak en een afgeschuind dakschild aan de voorzijde. Het straatbeeld is daardoor hetzelfde als bij twee bouwlagen met een kap. De kappen zijn veelvuldig onderbroken door verschillende typen topgevels, torentjes of dakkapellen, zodat een levendig straatbeeld is ontstaan. Dit beeld wordt versterkt door veelvormige uit- en aanbouwen op de begane grond. Op de hoeken van gesloten bouwblokken is soms een bescheiden accent gerealiseerd.

Detaillering, kleur en materiaal

In het gehele deelgebied is veel bebouwing opgetrokken in rode of bruine baksteen, afgewisseld door wit stucwerk. In sommige gevels zijn vakwerkconstructies toegepast. Gebouwen zijn voorzien van een rijke detaillering door middel van soms zeer fantasievol vormgegeven kroonlijsten, gevel-

Villagebieden

zicht over Haarlem Zuid

individuele villa aan de Churchillaan

individuele villa's, Haarlem Zuid

woningen langs het Spaarne

Tuinwijk, Haarlem Zuid

villa in Zuiderhout

Vijverlaan

Parkflat, Zuiderhout

Villa Eindhoven

stenen, siermetselwerk en balkons. De kleur van de kozijnen en ornamenten varieert, maar contrasteert in ieder geval met het metselwerk. De rijke detaillering met bijvoorbeeld glas in lood komt voort uit de Art Nouveau. De kappen zijn gedekt door matte antraciet of rode pannen.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

Het gebied heeft een hoogwaardig en grotendeels bewaard gebleven stedenbouwkundig patroon met een karakteristieke invulling van villa's en geschakelde middenstandswoningen. Een aantal panden geniet al bescherming als rijksmonument.

Het gebied staat sinds 2004 op de nominatie te worden aangewezen tot beschermd stadsgezicht.

De kwaliteit van de zorgvuldig ingerichte openbare ruimten, met waar mogelijk een groene invulling, maakt het gebied bovendien aantrekkelijk als stedelijk woongebied. Het gemeentelijk beleid is er daarom op gericht het specifieke ruimtelijke en architectonische karakter te handhaven. Voor Bos en Vaart is een beeldkwaliteitplan opgesteld in het kader van de voorgenomen aanwijzing tot beschermd stadsgezicht. Nieuwe ontwikkelingen anders dan individuele bouwplannen zijn in dit deelgebied niet voorzien.

3.3 Haarlem Zuid

Beschermd stadsgezicht in procedure Haarlem Zuid, omvat:

- Oosterhout
- Zuiderhout

Ontwikkelingsgeschiedenis en ligging in de stad

Haarlem Zuid is aangelegd tussen de Haarlemmerhout in het westen en het Zuider Buiten Spaarne in het oosten. De Crayenestervaart die de zuidgrens vormt van het gebied, is een oude waterloop die voor de zandvaart was gegraven. Het is een voormalig buitenplaatsengebied dat grotendeels is getransformeerd tot villapark met behoud van enkele buitenplaats-elementen.

De binnen het gebied gelegen villawijken Oosterhout en Zuiderhout zijn gerealiseerd vanaf de jaren '10 van de vorige eeuw voor de meer welgestelde inwoners van Heemstede. Kort nadat de bouw was voltooid, in 1927, werd de wijk door Haarlem geannexeerd.

De net ten noorden van de Zuiderhout gelegen voormalige buitenplaats Spaar en Hout is met tuin en bijgebouwen in het beschermd gezicht opgenomen. Het huis is verbouwd tot Doopsgezind Bejaardentehuis. Bovendien liggen hier langs het Spaarne restanten van de 17de-eeuwse buitenplaatsen Oosterhout en Zuiderhout. Deze buitenplaatsen hadden omvangrijke tuinen en landerijen, die zich uitstrekten tot het Spaarne. Aan het eind van de 19de eeuw werden deze opgekocht door exploitatiemaatschappijen om op het terrein villaparken aan te leggen. L.A. Springer maakte begin 20ste eeuw het stedenbouwkundig plan van zowel Oosterhout als Zuiderhout. De bouw ging door tot na de oorlog. Uitzondering in de villapark-achtige opzet gebied is het complex middenstandswoningen Tuinwijk-Zuid, in 1920-1922 gebouwd naar ontwerp van J.B. van Loghem. Opmerkelijk is verder de bouw van Parklaanflat Zuiderhout in 1961 naar ontwerp van H.T. Zwijs. Het is een van de eerste hoge woongebouwen van Haarlem. Veel architecten van naam hebben in het gebied gebouwd. Tussen 1900 en ca. 2000 hebben zij een scala aan villa's ontworpen. In

het hele deelgebied overheerst de woonfunctie; voorzieningen ontbreken nagenoeg.

Ruimtelijke structuur

Haarlem Zuid is een ruim opgezet villagegebied, met een webvormig patroon van flauw gebogen straten, uitgaande van de vijver van Oosterhout. Deze straten sluiten naadloos aan op de Haarlemmerhout aan de westkant en openen zich aan de oostkant naar het Buiten Spaarne. Grote en rijk beplante tuinen dragen bij aan het parkachtige karakter. De bebouwing keert zich - in tegenstelling tot de bebouwing aan de Wagenweg - van de Haarlemmerhout af en richt zich meer de wijk in. Wel richten de woningen langs de Scheltemakade zich op het Spaarne.

In Zuiderhout bevindt zich het qua structuur totaal afwijkende woningcomplex Tuinwijk-Zuid dat als eenheid ontworpen is. Het bestaat uit geschakelde woningen rond een centrale binnentuin.

In het hart van de wijk staat de parkflat Zuiderhout in een fors plantsoen. Het heeft tien verdiepingen. Qua plaatsing en maatvoering (met uitzondering van de hoogte) is het zorgvuldig afgestemd op de omgeving.

In het gebied staan vrijstaande villa's en twee onder een kappers in ruime tuinen. In enkele nieuwe projecten is binnen een blok een ontwerp meermalen herhaald. Een dergelijke herhaling doet de karakteristiek van het gebied geweld aan. Verdichting en het verharderen van tuinen zijn andere recente ontwikkelingen die het karakter van groene villawijk schaden.

Overgang openbaar – privé

Erfscheidingen bestaan hier uit hoogopgaande heggen of transparante sierhekwerken in combinatie met siergroen. Sommige kleine tuinen bij nieuwbouw hebben geen erfafscheiding en zijn verhard t.b.v. parkeren.

Massa en vorm

De individuele en geschakelde villa's binnen het gebied zijn gesitueerd op ruime kavels. Zij hebben ieder hun eigen architectonische vormgeving, en verschillen onderling sterk qua kapvorm, bouwstijl, kleur- en materiaalgebruik. Meestal is die wel van hoge kwaliteit.

De architectuur van de bebouwing reageert vaak op het gebogen stratenpatroon. In het gebied is een scala aan bouwstijlen te vinden van eclecticisme en classicisme, via het expressionisme van de Amsterdamse school, de meer zakelijke variant daarvan van Van Loghem, de betonskeletbouw van de Zuiderparklaanflat tot moderne villa's.

Tuinwijk vormt een uitzondering op de verkaveling en vormgeving van de rest van de bebouwing in het gebied. Twee gesloten bouwblokken omsluiten hier open binnentuinen die met poorten toegankelijk gemaakt zijn vanaf de straat. Een recente uitzondering binnen de wijk is de recente inbreiding aan de Vijverlaan en het Spaarne. Hier zijn de woningen via de garage geschakeld, en zijn de voortuinen ondiep en niet van een duidelijke erfafscheiding voorzien.

De bouwhoogte is over het algemeen twee bouwlagen met een kap. Recentelijk zijn ook grote, in de breedte gesitueerde volumes gebouwd die doorzicht naar tuin en achtergebied blokkeren. Ook komen woningblokjes voor waarin hetzelfde ontwerp meermalen wordt herhaald. Recent gebouwde villa's worden dichter op de straat gebouwd dan de oorspronkelijke.

Detaillering, kleur en materiaal

In het gehele gebied is veel bebouwing opgetrokken in rode of bruine

baksteen, afgewisseld door wit stucwerk. Gebouwen zijn voorzien van een zorgvuldig vormgegeven, robuuste detaillering met een strakke lijnvoering. De kleur van de kozijnen varieert, maar contrasteert in ieder geval met het metselwerk. De daken hebben een enkelvoudige of samengestelde kap in uiteenlopende vormen. De kap is gedekt door matte antraciet of rode pannen. Het complex Tuinwijk-Zuid kenmerkt zich door strakke gemetselde gevels met houten in- en uitspringende dakterrassen en balkons. Het houtwerk is in rood en geel uitgevoerd.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

Het gebied heeft een hoogwaardig en grotendeels gaaf bewaard gebleven stedenbouwkundig patroon naar ontwerp van L.A. Springer. Daarbinnen staan villa's en geschakelde middenstandswoningen van hoge architectonische kwaliteit. Binnen het gebied gelegen restanten van de buitenplaatsen en het complex Tuinwijk-Zuid zijn al als rijksmonument beschermd. Het gebied staat onder hoge druk. Daardoor heeft hier en daar verdichting plaatsgevonden die de opzet en de kwaliteit ervan geweld aandoet; de panden komen te dicht op elkaar te staan. Hetzelfde geldt voor het meermalen herhalen van een en hetzelfde ontwerp tot een rij identieke woningen en voor verharding van tuinen.

Zoals vrijwel alle historische binnensteden staat ook de binnenstad van Haarlem onder grote (economische) druk. Bedreigingen zijn onder meer de 'verwinking' van de binnenstad, de aantasting van daklandschap, het dichtslippen van binnenterreinen en de schaalvergroting. Ook sterk afwijkende architectuur kan een bedreiging zijn van de architectonische ensemblewaarden van de historische binnenstad.

De waarden van de historische binnenstad zijn nog niet volledig in kaart gebracht. Bij ingrepen is vrijwel altijd nader bouwhistorisch onderzoek noodzakelijk. Een belangrijk instrument hierbij is de bouwhistorische verwachtingskaart.

Stadsuitbreidingen 1920-1960

Kleverlaan

Kleverpark

Middenweg

Bomenbuurt, Huis te Zaanen

Milieucentrum

Kleverpark

Raadhuisplein, Planetenwijk

Bomenbuurt

4. Stadsuitbreidingen 1920-1960

Het gebiedstype Stadsuitbreidingen 1920-1960 omvat de gebieden:

- Haarlem Noord (Kleverpark-, Bomen-, Patrimoniumbuurt, beschermd stadsgezicht)
- Indische buurt
- Planetenwijk
- Vondelkwartier / Vogelbuurt
- Houtvaartkwartier
- Ramplaankwartier
- Leidsevaartbuurt zuid
- Rozenprieel zuid
- Slachthuisbuurt
- Overdelft
- Oosterduin

In paragraaf 4.1. worden de algemene kenmerken beschreven. In paragraaf 4.2. worden de specifieke bijzonderheden van het beschermde stadsgezicht Haarlem-Noord beschreven. Onder dit beschermde gezicht valt ook de Frans Halsbuurt, die in het gebiedstype Eerste uitbreidingen buiten de vestinggracht valt.

4.1. Algemeen

Geschiedenis en ligging in de stad

Begin 20ste eeuw was het Haarlemse grondgebied tot de gemeentegrenzen volgebouwd. In aangrenzende gemeenten waren forenzenwijken aan het ontstaan. Door de annexatie van 1927 werd het Haarlemse grondgebied aanzienlijk uitgebreid: de gemeenten Schoten en Spaarndam werden bij Haarlem gevoegd en andere aangrenzende gemeenten moesten delen van hun grondgebied afstaan.

De stadsuitbreidingen uit 1920-1960 zijn rustige woonbuurten die in een ruime cirkel rond het binnenstad en de eerste stadsuitbreidingen liggen. Een groot deel is gerealiseerd ten noorden van de binnenstad; kleinere uitbreidingen liggen aan de zuidwest- en de zuidoostkant. In sommige gebieden (Overdelft, Oosterduin) heeft de bouw vanaf 1920 tientallen jaren geduurd. Het stratenplan was voor de oorlog al vastgelegd, maar de architectuur laat kenmerken zien van de naoorlogse wederopbouwperiode.

Ruimtelijke structuur

Stadsuitbreidingen uit de jaren 1920-1960 zijn gerealiseerd op basis van een stedenbouwkundig ontwerp. Openbare ruimte, architectuur en stedenbouw zijn als één geheel ontworpen. De gebieden hebben een heldere, hiërarchische structuur waarin onderscheid wordt gemaakt tussen hoofdstraten en secundaire (woon)straten. De hiërarchie wordt versterkt door (hoogte)accenten op de hoeken en door lagere bebouwing in woonstraten. Symmetrisch ontworpen pleinen, gespiegelde gevelwanden, pleinachtige plantsoenen en poorten spelen een belangrijke rol. De hoofdstraten zijn vooral recht en monumentaal, de zijstraten geknikt of gebogen. Veel aandacht is besteed aan de straatprofielen, waarbinnen voortuinen en straatbomen van belang zijn. Daarlangs staat bebouwing in (gesloten) bouwblokken waarvan de straatwanden als één geheel zijn ontworpen. Het gaat om samenhangende ensembles: het accent ligt dus niet op de individuele woning, maar op het blok als geheel. Het openbare groen versterkt de stedenbouwkundige structuur. Bijzondere gebouwen worden op een bijzondere plek gesitueerd.

De uitbreidingen van na de oorlog hebben een minder duidelijk ontwerp-handschrift. De straten zijn rechter, de blokken eenvoudiger, strakker en eenvormiger en pleinen minder ruim van opzet.

In dit gebiedstype is veel openbare groene ruimte aanwezig, dat deel uitmaakt van het stedenbouwkundig ontwerp. Zichtlijnen spelen daarbij een belangrijke rol.

Overgang openbaar – privé

In het gebiedstype stadsuitbreidingen 1920 -1960 zijn de meeste huizen voorzien van een (kleine) voortuin met een (mee-ontworpen) gemetselde of een groene erfafscheiding. De overgang openbaar – privé is daardoor helder, maar minder hard dan waar de bebouwing direct aan de straat staat. De erfafscheidingen zorgen voor continuïteit en zijn van groot belang voor het straatbeeld.

Massa en vorm

Architectuur en stedenbouw hangen nauw met elkaar samen. De nadruk ligt op het straatbeeld als geheel waarin de gevelwand het beloop van de rooilijn volgt.

De - vaak liggende - vensters en de doorlopende daklijst bepalen het horizontale beeld van de straatwand, met daarin veel herhalingen.

Gevels hebben een driedeling bestaande uit basement, middendeel, gevelbeëindiging. Vaak zijn erkers aan de voorgevel aangebracht.

In enkele buurten staan schuurtjes in de rooilijn die deel uitmaken van het ontwerp als geheel.

Detailering, kleur en materiaal

Typerend is het ambachtelijk materiaalgebruik. Het belangrijkste bouwmetaal is baksteen in diverse kleuren en metselverbanden.

Siermetselwerk, bijzondere venstervormen en detailering versterken het architectonisch ontwerp. De herhaling van dieper gelegen kozijnen is belangrijk voor de gevelwand. De kleuren zijn gedekt.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

Een groot deel van Haarlem Noord, gebouwd in de periode 1920-1940, is staat op de nominatie te worden aangewezen tot beschermd stadsgezicht. Het beleid voor de hoofdboomstructuur is opgenomen in het Bomenbeleidsplan 2009-2019.

4.2 Haarlem Noord

Beschermd stadsgezicht in procedure Haarlem-Noord:

- Kleverparkbuurt
- Frans Halsbuurt
- Bomenbuurt
- Planetenwijk
- Patrimoniumbuurt

Ontwikkelingsgeschiedenis en ligging in de stad

Het gebied is als woongebied aangelegd direct ten noorden van de bolwerken, tussen de Schoterweg en de waterloop de Delft. De structuur is bepaald door de onderliggende noord-zuid lopende strandwal. De noord-zuidverbinding Schoterweg – Rijksstraatweg en de oost-westverbinding Kleverlaan zijn van oorsprong middeleeuws. Zij zijn nog steeds de struc-

tuurbepalende lijnen in het gebied.

Het zuidelijk deel van het gebied werd vanaf 1880 aangelegd op de oost-weststructuur van de poldersloten, bijvoorbeeld rond het Frans Halsplein. Vanaf 1890 werd het Kleverpark aangelegd naar een ontwerp van L. A. Springer en daarna het noordelijk daarvan gelegen Santpoortplein e.o. De Patrimoniumbuurt is een complexmatig opgezette tuinwijk naar ontwerp van T. Kuipers en A. Ingwersen, die werd gerealiseerd tussen 1918 en 1921 in opdracht van een woningbouwvereniging. Een groot deel van de Bomenbuurt werd nog vóór de annexatie van Schoten in 1927 aangelegd. De noordelijker gelegen Planetenwijk ontstond in de periode 1925-1940. Binnen het gebied zijn de rijk aanwezige groene ruimten van grote betekenis voor de stedenbouwkundige structuur en de identiteit. Aan de zuidkant van de Orionweg ligt het Huis te Zaanen, een uit de Middeleeuwen daterende versterking, die in een park gelegen is. Dit park zet zich in westelijke richting voort in het Junoplantsoen, in zuidelijke richting in het Marnixplein en in het noorden in het Planetenplein. In de groenzone ten noorden van de Kleverlaan concentreren zich verscheidene functies, waaronder het sportpark Kleverlaan, de Schoterveenpolder, de stadskwekerij en de algemene begraafplaats. Karakteristieke elementen van het oorspronkelijke landschap, zoals de molen Klein Veenvolder en de Schoterveenpolder, zijn hier geïntegreerd. De Kleverlaanzone vormt als groene geleiding een belangrijk oriëntatiepunt in de verder dichtbebouwde omgeving.

In het gebied ligt een opvallend groot aantal prestedelijke elementen zoals de begraafplaats aan de Schoterweg, de ruïne van het huis ter Kleef, het Huis te Zaanen, Huize Hoogerwoerd en de molen van de Schoterveenpolder.

Ruimtelijke structuur

Het gebied als geheel kenmerkt zich door eenheid in verscheidenheid: vijf verschillende gebieden worden door grote structuurlijnen aaneengesmeed. De hoofdstructuur laat een groot aantal stedenbouwkundige vormen zien als (symmetrie-)assen, gebogen en geknikte straten, radiaalstraten, diagonalen en groene, al dan niet besloten pleinen. Daarbij is gebruik gemaakt van middeleeuwse wegen als de Schoterweg en de Kleverlaan. Bijzondere gebouwen, zowel uit de periode 1880-1940 (scholen, kerken) als van daarvoor (molen, Huis te Zaanen, Huis ter Kleef) staan op markante punten in het gebied. Ze fungeren daarmee als accenten in de stedenbouwkundige aanleg en liggen vaak in een zichtlijn. De groene oost-westlong langs de Kleverlaan is een belangrijk structurerend element binnen het gebied. Hier liggen de Algemene Begraafplaats, Huis ter Kleef met de Stadskwekerij en de molen met omliggend polderland. Het straatbeeld is in het gehele gebied gesloten en kenmerkt zich door verspringende of gebogen rooilijnen en (vrijwel) gesloten bouwblokken. De vormen van deze bouwblokken zijn door de variatie in het stratenpatroon steeds afwijkend. De meeste straten hebben aan weerszijden begeleidende boombeplanting.

In de Frans Halsbuurt, net noordelijk van de bolwerken, zijn de haaks op elkaar staande straten aangelegd op de voormalige poldersloten.

De Kleverparkbuurt westelijk daarvan is (gespiegeld) ontworpen rond de as Santpoorterstraat, die wordt onderbroken door het ronde plein bij de Kleverparkweg en eindigt in het Santpoorterplein.

In de wat later gerealiseerde Bomenbuurt staat volkswoningbouw in de vorm van een bouwblok met daarbinnen een hof of plein. Het gaat dan om groene ruimten die geheel of half omsloten zijn door complexmatige

Patrimoniumbuurt

Slachthuisbuurt

Vondelkwartier

Bomenbuurt-Noord

Patrimoniumbuurt

Slachthuisbuurt

Dietsveld, Jan Gijzenkade

Planetenwijk

bebouwing.

De hoofdstructuur van de Planetenwijk wordt gevormd door de Orionweg en de Zaanenlaan die bij het driehoekige park rond het Huis te Zaanen bij elkaar komen. De samenhangende groenstructuur, die op dit park is georiënteerd, wordt versterkt door de aaneengesloten voortuinen eromheen.

Het patroon van het stratenplan van de Patrimoniumbuurt is bepaald door de vorm van de bolwerken waar de buurt aan grenst. De buurt heeft hiermee een sterke ruimtelijke relatie. Door de stijleenheid van de 399 woningen is deze buurt als één groot woningcomplex te beschouwen.

Overgang openbaar – privé

De woonbebouwing heeft vaak een voortuin. Een lage heg of bakstenen muurtje zorgt voor de scheiding tussen privé en openbare ruimte. Vooral de voortuinen die aan groene openbare ruimte zijn gelegen vullen de openbare groenstructuur aan; de vormgeving van de erfafscheiding speelt hierbij een rol.

Massa en vorm

De bebouwing bestaat uit eengezinsrijtjeshuizen, woningcomplexen en herenhuizen. Door de architectonische samenhang zijn deze goed als eenheid herkenbaar. Bindende elementen binnen zo'n eenheid of complex zijn dakvlak, gootlijst, daklijst en erkers. In de bebouwing is een duidelijke hiërarchie aanwezig die gebaseerd is op de status van de straat. Langs hoofdstraten is de bebouwing twee bouwlagen met kap, terwijl in de zijstraten de hoogte beperkt blijft tot één bouwlaag met kap of twee bouwlagen met plat dak. De nokrichting van de kap, een zadel- of een schilddak, loopt evenwijdig aan de as van de straat. Veel daken hebben zowel aan de voor- als achterzijde dakkapellen. Opvallend zijn ook de vele erkers aan de voorzijde van de woningen en de grote variatie aan vormen daarin. Bijgebouwen bevinden zich op het binnenterrein van de bouwblokken. Waar de kap ontbreekt is vaak pandgewijs een dakopbouw gerealiseerd.

In de Frans Halsbuurt en rond het Kleverpark is de bebouwing vooral individueel, de Bomenbuurt en de Patrimoniumbuurt bestaan uit complexen met een sterke samenhang, die één geheel vormen.

Detailering, kleur en materiaal

In het gehele gebied is veel bebouwing opgetrokken in rode of bruine baksteen. Gebouwen zijn voorzien van een rijke detailering door middel van lijsten, gevelstenen of siermetselwerk. De kleur van de kozijnen en ornamenten in de gevel is vaak wit, in contrast met het metselwerk. Hierop zijn, met name bij de per pand vormgegeven woningen veel uitzonderingen. Rijke detailering (siermetselwerk, glas-in-lood) is kenmerkend voor de bebouwing uit de jaren twintig en dertig. De daken worden als zij voorzien zijn van een kap gedekt door matte antraciet kleurige of rode pannen.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

Kleverpark, de Bomenbuurt, Planetenwijk en Patrimoniumbuurt zijn stedelijke uitbreidingen waarvan de oorspronkelijke structuur nog grotendeels in tact is. Ook de bebouwing heeft op hoofdlijnen weinig veranderingen ondergaan. De kwaliteit van de bebouwing en de openbare ruimten maakt het gebied aantrekkelijk als stedelijk woongebied.

De tussen de Binnenstad en Noord gelegen – oudere - Frans Halsbuurt wordt gedomineerd door de Ripperda-kazerne. Het gebied wordt ge-

herstructureerd.

Aanwezige ruimtelijke en architectonische karakteristieken zijn voor het gehele deelgebied van hoge kwaliteit. Handhaven, herstellen en versterken van deze kwaliteiten zijn de uitgangspunten voor het ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

Strokenbouw (1960 - ca. 1975)

Schalkwijk

Schalkwijk

Sinneveld

Schalkwijk

Delftwijk/Noord

Sinneveld

Delftwijk/Noord

Plesmanplein, Sinneveld

Delftwijk-Noord

5. Strokenbouw (1960 – ca. 1975)

Gebiedstype Strokenbouw omvat de volgende gebieden:

- Sinneveld
- Delftwijk noord
- Schalkwijk
- Parkwijk noord

Geschiedenis en ligging in de stad

Met de grote stadsuitbreiding Schalkwijk, waarin 10.000 woningen waren gepland, werd rond 1960 gestart. Hierbij werd voortgeborduurd op de stedenbouwkundige ontwikkeling die al eerder bij Sinneveld en Delftwijk was ingezet, namelijk strokenbouw.

Achterliggend idee was dat blokken (gestapelde) woningen, georiënteerd op de zon en vrijstaand in het groen, licht, lucht en ruimte in huis konden brengen. Binnen de wijken werden niet alleen woningen gepland, maar ook aanverwante voorzieningen als scholen, kerken en buurtwinkels. Bovendien werden groene zones aangelegd met sportterreinen en andere recreatieve voorzieningen. De functies wonen, werken, verkeer en recreatie werden ruimtelijk van elkaar gescheiden.

De gebieden met strokenbouw liggen vooral aan de randen van de stad.

Ruimtelijke structuur

De gebieden bestaan uit een compositie van verkeerswegen, groenen en waterstructuur en bebouwing daarbinnen. De hoofdstructuur wordt gevormd door doorgaande wegen op stedelijk niveau, met daaraan gekoppeld woonstraten en –hoven, winkelpleinen en andere voorzieningen. De bebouwing staat vrij in openbaar toegankelijke openbare ruimte en varieert van stroken hoogbouw tot blokjes laagbouw en twee onder een kappers. Er is een afwisseling tussen korte en lange lijnen, lage en hogere bouwblokken en de verhouding tussen bebouwing en openbare ruimte. Identieke configuraties kunnen worden herhaald, zodat er sprake is van stempels. Er is een sterke samenhang tussen openbare ruimte, bebouwing en groen. Hoogbouw accentueert de hoofdstructuur. De voorzieningen zijn centraal gelegen in het gebied.

Overgang openbaar – privé

In dit gebiedstype is de overgang openbaar – privé weinig uitgesproken. Sommige strookjes hebben tuinen met erfafscheidingen.

Massa en vorm

De bebouwing bestaat uit stroken in laag- en middelhoogbouw, met een heldere hoofdvorm met een zadeldak of plat dak. Veel bebouwing is rondom zichtbaar vanuit de openbare ruimte, waardoor hiërarchie in de gevel ontbreekt. De architectuur is meestal sober en terughoudend.

De bebouwing heeft vlakke gevels, die geleiding en ritme krijgen door herhaling van horizontale architectonische elementen als galerijen en balkons en verticale als trappenhuizen. Per architectonische eenheid (strook of stempel) is de architectonische vormgeving identiek of verwant.

Detailering, kleur en materiaal

Materiaal en kleurgebruik zijn sober en terughoudend. Per architectonische eenheid (strook of stempel) zijn detailering, kleur en materiaal identiek of verwant. De herhaling daarvan bepaalt het totaalbeeld. Vaak toegepast zijn diverse kleuren baksteen, houten gevelbekleding, kunststofplaten en beton.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

In Schalkwijk en Parkwijk zijn transformatieprocessen gaande. Er is ruimte voor herstructurering.

Delftwijk zuid is in de loop der tijd zo grondig aangepakt, dat het gebied qua stedenbouw en architectuur niet meer onder 'strokenbouw' gerekend kan worden, maar onder 'divers' is ondergebracht. De rest van Delftwijk is nog wel intact en geldt als consolidatiegebied.

Het beleid voor de hoofdboomstructuur is opgenomen in het Bomenbeleidsplan 2009-2019.

Woonerven (ca. 1975 - 1985)

Molenwijk

6. Woonerven ca. 1975 – 1985

Gebiedstype Woonerven omvat de gebieden:

- Molenwijk
- Zuiderpolder

Geschiedenis en ligging in de stad

Woonerven zijn het resultaat van kritiek op de strokenbouw die als te monotoon werd gezien. Bovendien werd daar de 'menselijk maat' gemist. Als reactie daarop zijn woonerven ontworpen waarin werd gestreefd naar kleinschaligheid en beslotenheid. De Haarlemse woonerven liggen aan de stadsrand.

Ruimtelijke structuur

De structuur wordt bepaald door wijkontsluitingswegen voor het door- gaand verkeer en een vertakte plattegrond met verkeersluwe wegen binnen de wijk zelf. Niet-doorlopende, meanderende straten eindigen in woonerven waar wordt geparkeerd. Daarmee verweven is een structuur van voet- en fietspaden. Verspringende rooilijnen hebben beslotenheid tot gevolg. Er is een prominente, zich vertakkende groenstructuur aanwezig, maar ook groen dat met de losse hand door de buurt lijkt gestrooid. Er zijn veel verschillende typen woningen gebouwd, maar wel altijd in blokken of series. In Zuiderpolder overheersen rijtjeshuizen.

Overgang openbaar – privé

Het onderscheid tussen openbaar en privé is vaag, omdat privétuinen aan openbare groenstroken grenzen. De overgang is bovendien op veel manieren vormgegeven: voortuinen, groenstrookjes, schuurtjes aan de openbare ruimte van het woonerf.

Massa en vorm

Woningen hebben vaak geen duidelijke voor- en achterkant. Muur- en dakvlakken worden steeds gebroken waardoor een gefragmenteerd gevel- beeld ontstaat. De opeenstapeling van kleine vlakken en elementen draagt daar nog aan bij. Bij woonerven zijn veel verschillende kapvormen toegepast, variërend van platte daken tot asymmetrische zadeldaken, gebroken kappen en combi- naties daarvan.

Detailering, kleur en materiaal

Gevels zijn opgetrokken in verschillende kleuren baksteen en soms be- kleed met hout. De detailering vloeit vooral voort uit de variatie in venster- vormen en het spelen met gevelhoogten en dakvlakken. Vaak worden brede bakgoten toegepast.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

In dit gebiedstype zijn transformatieprocessen gaande. Er is ruimte voor herstructurering. Het beleid voor de hoofdboomstructuur is opgenomen in het Bomenbe- leidsplan 2009-2019.

Woonbebouwing na 1985

Drosteterrein

Mariastichting

Vondelkwartier, noordrand

Drosteterrein

Mariastichting

Mariastichting

Scholenaer

Scholenaer

7. Woonbebouwing na 1985

Het gebiedstype Woonbebouwing na 1985 omvat de gebieden:

- Drosteterrein
- Noordwestelijk deel Vondelkwartier
- Wijk Scholenaer
- Mariastichting
- Nieuwbouw Zwemmerslaan

Geschiedenis en ligging in de stad

Het gebiedstype woongebieden na 1985 vormt een reactie op de kleinschaligheid en onoverzichtelijkheid en versnippering van de woonerven. Het 'klassieke' stratenpatroon (of een variant daarop) keert terug. Er is weer een helder onderscheid tussen privé en openbaar. Het omgaan met de plek is van groot belang; de stedenbouwkundige plannen zoeken aansluiting op de vroegere functie van het gebied of op het landschap. Groen en vooral water spelen een belangrijke rol.

Op dit moment is het Drosteterrein aan het Spaarne het enige grote gebied binnen dit type, maar binnen de stad zijn veel kleinere projecten ook tot dit type te rekenen.

Ruimtelijke structuur

Het stedenbouwkundig ontwerp, de architectonische invulling daarvan en de inrichting van de openbare ruimte hangen nauw met elkaar samen. Kenmerkend zijn duidelijke oriëntatiepunten. De openbare ruimte heeft een stenig karakter. Vooral bij laagbouw is er een duidelijke relatie met de straat; soms zijn verkeersluwe 'woonhoven' aangelegd. Er is een grote diversiteit aan woningtypen.

De bebouwing bestaat uit grotere eenheden, die in samenhang met elkaar, met de omgeving en de openbare ruimte zijn ontworpen.

Massa en vorm

De vormgeving is zeer divers; aan het ontwerp is veel zorg besteed. De woningen zijn in grotere gehelen naar één ontwerp gerealiseerd. De bebouwing heeft een herkenbare architectuur met een duidelijk 'ontwerphandschrift'.

Detailering, kleur en materiaal

Veel aandacht is besteed aan materialisering en detailering, die zeer divers is. Deze variatie wordt in evenwicht gehouden door strakke vormen en de ritmische herhaling die veel bebouwing kenmerkt. Samenhang binnen een architectonische eenheid is verkregen door identiek materiaal- en kleurgebruik. Vooral baksteen is toegepast in verschillende kleuren, en daarnaast natuursteen, hout en beton.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

Vooraf binnen de Oostflank van Haarlem, waar het beleid transformatiegericht is, zullen in de loop der tijd meer projecten worden gerealiseerd, die onder dit gebiedstype komen te vallen.

De wijken zijn gebouwd met een hoog ambitieniveau ten aanzien van de ruimtelijke kwaliteit. Het streven is erop gericht hieraan vast te houden. Bebouwing na 1985 heeft altijd een duurzaamheidsdoelstelling meegenomen. Het beleid is erop gericht om hieraan bij aanpassing/transformatie vast te houden.

Het beleid voor de hoofdboomstructuur is opgenomen in het Bomenbeleidsplan 2009-2019.

Diverse bebouwing

Zijlweg

Zijlweg

Zijlweg

Zijlweg e.o.

Zijlweg

Delftwijk

Delftwijk

Delftwijk

Delftwijk

8. Diverse bebouwing

Het gebiedstype Diverse bebouwing omvat de volgende gebieden:

- Delftwijk zuid
- Zijlweg e.o.
- Schalkwijk Midden
- Slachthuisterrein e.o.

Geschiedenis en ligging in de stad

De gebieden die nu onder het gebiedstype Diverse bebouwing vallen, liggen aan de west- en de oostkant van de stad. Het gaat om gebieden die ooit een duidelijke stedenbouwkundige structuur of bebouwing hadden maar waarvan in de loop der tijd grote delen zijn veranderd, of uit gebieden die bestaan uit een aaneenschakeling van verschillende structuren en typen bebouwing. Bij de meesten zijn bovendien ook nu nog ontwikkelingen gaande.

Ruimtelijke structuur

De ruimtelijke structuur van deze gebieden is ingrijpend gewijzigd of nog aan verandering onderhevig. Bij Zijlweg e.o. is de weg zelf de bepalende structuur. Delftwijk zuid is een wijk die is gerealiseerd in strokenbouw. Naderhand zijn zoveel verschillende invullingen gerealiseerd dat de coherentie die ooit heeft bestaan, verloren is gegaan. Ook rond het Slachthuis en in Schalkwijk Midden wordt de ruimtelijke structuur ingrijpend gewijzigd.

Overgang openbaar – privé

Voor de herenhuizen aan de Zijlweg liggen voortuinen met erfafscheidingen. Nogal wat van deze tuinen en erven heeft verharding gekregen en dient als parkeerplaats. Elders is de overgang vrij abrupt.

Massa en vorm

De bebouwing is uitermate divers.

Detailering, kleur en materiaal

Diversiteit is de norm.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

Het binnenstadgebied van Schalkwijk transformeert van een monofunctioneel naar een gemengd stedelijk gebied. Het beleid voor de hoofdboomstructuur is opgenomen in het Bomenbeleidsplan 2009-2019.

Bedrijven/kantoreengebied

Historische panden en nieuwbouw langs het Spaarne

Waarderpolder

Waarderpolder

Waarderpolder

Waarderpolder

Straatprofiel in de Waarderpolder

Waarderpolder

9. Bedrijven/kantoregebied

Het gebiedstype Bedrijven/kantoregebied omvat de volgende gebieden:

- Bedrijfsgebied Zuid-West
- Waarderpolder

Het beleid voor de hoofdboomstructuur is opgenomen in het Bomenbeleidsplan 2009-2019.

Geschiedenis en ligging in de stad

Vanaf 1927, na de annexatie van het gebied dat behoorde bij Haarlemmerliede en Spaarnwoude, werd het omvangrijke bedrijfsgebied Waarderpolder aangelegd. In eerste instantie bleef de bebouwing beperkt tot de oever van het Spaarne; pas na 1960 kwam de geplande grootschaligheid tot stand. Het gebied ligt in het noordelijk deel van de Oostflank van Haarlem, noordelijk van de Amsterdamseweg. Het bedrijfsgebied Zuid-West ligt in het zuidwesten van de stad ingeklemd tussen de Leidsevaart en het spoor. Het binnenstadgebied van Schalkwijk is binnen het grote woongebied vanouds het gebied met grootschalige voorzieningen en kantoren. Het zuidelijk deel bestaat uit een overdekt winkelbinnenstad met grote parkeerterreinen. Sinds de bouw in de jaren zeventig heeft vooral hier de bebouwing steeds veranderingen ondergaan.

Ruimtelijke structuur

Bedrijventerreinen zijn bereikbaar door enkele door of rond het gebied lopende hoofdontsluitingen met daarop aantakende secundaire wegen. Bij de Waarderpolder speelt het Spaarne een hoofdrol als transportroute en als beeldbepalende structuur. Hier zijn dan ook de oudste, watergebonden industriële gebouwen gerealiseerd. In het bedrijfsgebied Zuid-West komen verschillende verkavelingsvormen voor. Het noordelijk deel wordt grotendeels in beslaggenomen door een recent aangelegde autoboulevard, waar verschillende garages zijn ondergebracht in identieke volumes.

Overgang openbaar – privé

Bij bedrijven- en kantoregebieden is er een harde overgang tussen openbaar en privé. Alleen bij bedrijventerreinen zijn vaak hekwerken aangebracht rond de bij de bedrijfspanden behorende verharde parkeerruimte.

Massa en vorm

Meestal bestaat de bebouwing uit solitaire gebouwen of conglomeraten van volumes. De gebouwen van twee of drie lagen hebben meestal een efficiënte rechthoekige vorm, waarvan soms bij de entreepartij afgeweken wordt. Op grote kavels is de bebouwing hoger en diverser van vorm. Door het solitaire karakter worden deze afwijkende vormen benadrukt. Vooral langs het Spaarne staan historische industriële bedrijfspanden.

Detailering, kleur en materiaal

In bedrijven- en kantoorgebieden komt een grote variatie aan kleur- en materiaalgebruik voor. Veel, vooral oudere, panden zijn opgetrokken van baksteen, maar ook damwandprofielen, beton en kunststof plaatmaterialen komen voor. Bij recentere gebouwen zijn in de gevels ook meerdere materialen tegelijk toegepast. Over het algemeen is de detailering sober en doelmatig.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

In de Waarderpolder is het beleid gericht op intensivering van het bedrijventerrein.

Crematorium

zicht naar begraafplaatsen, Haarlem-Noord

zicht op sportpark overhout

Schotwerbos

Van der Aart-sportpark

Noordersportpark

Schoterbos

Van der Aart-sportpark

10. Stedelijk groen

Het gebiedstype Stedelijk groen omvat de volgende gebieden:

- Haarlemmerhout e.o.
- Schoterbos/Noordersportpark
- Van der Aartsportpark
- Pim Mulier Sportcomplex
- Burgemeester Reinaldapark
- Sportcomplex Overhout
- Kennemer sportcentrum

Geschiedenis en ligging in de stad

De Haarlemmerhout is al eeuwenlang het stedelijk recreatiegebied voor de Haarlemmers. Dit unieke, uitgestrekte bosgebied is eind 16de eeuw herplant. De huidige vorm kreeg het gebied in 1828. Het maakt deel uit van het beschermd Stadsgezicht Binnenstad (zie aldaar) en wordt daarom hieronder verder buiten beschouwing gelaten.

De meeste stedelijke groengebieden zijn na 1945 ontstaan, vaak in de buurt van een nieuw gebouwde wijk en als onderdeel van een stedenbouwkundig plan. Sportvelden zijn aangelegd op gemeentelijk initiatief, het beheer gebeurt door sportverenigingen. Het Schoterbos en naastgelegen sportvelden zijn aangelegd in de jaren vijftig; de andere later.

Stedelijke groengebieden liggen vooral langs de rand van de stad. Het gaat dan vooral om sport- en recreatiecomplexen en begraafplaatsen. Maar ook grotere stadsparken als het Schoterbos en het Burgemeester Reinaldapark liggen in de periferie van de stad, gecombineerd met sportvelden. Alleen het sportcomplex Overhout ligt in feite vlakbij de binnenstad van de stad; door de ligging aan het Spaarne lijkt het echter buiten de stad te liggen.

Ruimtelijke structuur

Sportcomplexen bestaan uit sportvelden met de bijbehorende utilitaire bebouwing als kantines, tribunes, kleedruimten, soms ook stadions, zwembaden of ijsbanen. Ontsluiting en parkeerplaats bedienen een aantal sportvelden tegelijkertijd. Sportvelden worden vaak omgeven door een groene afscheiding bestaande uit sloten, struiken en bomen. Begraafplaatsen hebben een parkachtige aanleg, net als de stadsparken.

Eigenlijk alle bebouwing heeft een solitair karakter, en is functioneel gesitueerd t.o.v. de bijbehorende voorziening. Ze zijn van alle kanten zichtbaar. Gebouwen met een meer openbare functie (zwembad Planeet en het crematorium) zijn op de openbare weg georiënteerd.

Massa en vorm

Er is een grote diversiteit aan vormen en afmetingen van de bebouwing. Veel sportcomplexen hebben uitgesproken kleinschalige bebouwing, die sober en functioneel is van uiterlijk. Maar de (recenter gebouwde) stadions, sporthallen en het crematorium zijn grootschalige volumes met uiteenlopende vormen.

Opvallend zijn de forse lichtmasten op sommige sportvelden.

Detailering, kleur en materiaal

Vanwege de uiteenlopende functies van de gebouwen en de grote verschillen in bouwperiode is er een grote verscheidenheid aan detailering, kleur en materiaalgebruik. Gebouwen bij de sportvelden zijn vooral sober en opgetrokken van baksteen. Andere bebouwing is veel representatiever

en opvallender van materiaal en kleur.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

In vrijwel alle stedelijke groengebieden - met uitzondering van de Haarlemmerhout - is de regie gericht op consolidatie. In de Haarlemmerhout geldt een beschermende regie. Het beleid voor de hoofdboomstructuur is opgenomen in het Bomenbeleidsplan 2009-2019.

villa's in het binnenduintrandgebied

zicht op het landschappelijke groen aan de oostrand van Haarlem

uitzicht over het Buiten Spaarne bij Spaarndam

woonbebouwing in het binnenduintrandgebied

agrarisch complex

Oude Spaarndammer Polder

woonbebouwing en groenstructuur

zicht op het onbebouwde gebied

veenweidegebied bij Spaarndam

11. Landschappelijk groen

Het gebiedstype landschappelijk groen omvat:

- binnenduinrandgebied
- veenweidegebied langs Ringvaart
- veenweidegebied langs Zuider Buiten Spaarne
- veenweidegebied langs Noorder Buiten Spaarne
- veenweidegebied rond Spaarndam

Geschiedenis en ligging in de stad

Het binnenduinrandgebied ontstond in de middeleeuwen. Toen werd het venige gebied westelijk van de stad, tussen de Haarlemse strandwal en Bloemendaal, drooggelegd ten behoeve van de landbouw. Hiervoor werd aan de westrand de Houtvaart gegraven. De gronden werden ook gebruikt als bleekvelden voor de Haarlemse linnennijverheid en vanaf de 18de eeuw als tuingebouwgebied voor bloembollenteelt. De west-oost door het gebied lopende Brouwersvaart diende om zoet water naar de stad te voeren voor de bierbrouwerij.

Het gebied is gelegen tussen het bosgebied van Elswout en het Ramp-laankwartier, de Westelijke Randweg, de Zijlweg in het noorden en Oosterduin in het zuiden.

Het veenweidegebied omvat het landelijk gebied aan de oostzijde van de stad, rond de Oostflank. Het gaat om het veenweidegebied dat ten oosten van de oostelijke, of oudste strandwal is gelegen. Het is ontstaan bij de middeleeuwse ontginningen en is grotendeels nog in gebruik als grasland. De van oorsprong vooral agrarische bestemming heeft op sommige plekken plaats gemaakt voor woon- en andere bestemmingen als rioolzuiveringsinstallaties en recreatiegebieden, die de nabijheid van de stad duidelijk voelbaar maken.

Ten westen van Spaarndam liggen de bij de Stelling van Amsterdam behorende Forten ten noorden en ten zuiden van Spaarndam, met bijbehorende inundatievlaktes, verboden kringen, bunkers en munitieloodsen.

Ruimtelijke structuur

Het binnenduinrandgebied is nog steeds duidelijk herkenbaar als open tuinbouwgebied bestaande uit tuinbouwgrond met daarop spaarzame bebouwing, kassen en bollenschuren. Het gebied heeft een oost-west georiënteerde strokenverkaveling die noordelijk van de Zijlweg noord-zuid loopt. De bebouwing ligt aan lanen die ontsluiten vanaf de Vlaamseweg, de L. Meeszstraat en het Houtmanpad.

In het veenweidegebied zijn grote waterlopen structuurbepalend; daarin bepalen historische structuren als kavelsloten, wegen en dijken het beeld. In de zoom tussen het Buiten Spaarne en Schalkwijk staat lintbebouwing langs de Noord- en vooral de Zuid-Schalkwijkerweg. Aan de oostkant gaat het om meer verspreid gelegen (van oorsprong agrarische) bebouwing. De bebouwing ligt meestal langs of dichtbij deze historische wegen. Boerderijen liggen meestal verder naar achteren, dieper het land in. Een agrarisch complex bestaat uit een hoofdgebouw met daarbij een aantal schuren, stallen en andere bijgebouwen.

In de oostelijke strook zijn ook twee rioolzuiveringsinstallaties gebouwd. Het onbebouwde gebied is open van karakter. Het meest opvallend is wat dat betreft het inundatiegebied in de Oude Spaarndammer polder bij Spaarndam. Hier is het contrast tussen de stad en haar veenweidegebied heel sterk.

Overgang openbaar – privé

Rond de bebouwing zijn geen markante overgangen openbaar – privé.

Massa en vorm

In het gehele gebied staat solitaire, ruim vrijstaande bebouwing. De bebouwing varieert van kleinere woonhuizen tot veel grotere boerderijen. De woonbebouwing heeft één bouwlaag en een kap. Dichte schuren en kassen zijn niet hoger dan 7.5m en hebben een zadeldak.

Detailering, kleur en materiaal

In het binnenduinrandgebied staat sobere bebouwing bestaande uit baksteen met een pannen kap. Bij de schuren is divers materiaal toegepast, variërend van baksteen tot golfplaat en beton.

In het veenweidegebied is een grotere diversiteit aan detailering, kleur en materiaal. Veel panden zijn bovendien verbouwd, uitgebreid of vernieuwd. Baksteen, wit pleisterwerk en hout zijn als bouw materiaal veel gebruikt. Het houtwerk is vaak in witte en donkergroene tinten geschilderd.

Waardebepaling, ontwikkelingen en beleid

Door de openheid van het gebied zijn er belangrijke zichtlijnen op de oude en de nieuwe Sint Bavo.

Het beleid voor de hoofdboomstructuur is opgenomen in het Bomenbeleidsplan 2009-2019.

BESCHRIJVING WATERLOPEN

doorzicht over het Noorder Buiten Spaarne

zicht over het water vanaf de Prinsenbrug

materiaalovergang op de Spaarndamseweg

nieuwbouw op voormalig Droste-terrein

Spaarndamseweg, oude/huidige profiel

gevelbeeld langs het Binnen Spaarne, met informele inrichting van de kade oever

nieuwbouw Waarderpolder aan het Spaarne

herinrichting van de Spaarndamseweg

de Lange Brug

1. Het Spaarne

Structuurlijn het Spaarne:

- Waterrijk Spaarne
- Noorder Buiten Spaarne
- Binnen Spaarne
- Zuider Buiten Spaarne
- Tuinstad aan het Spaarne

Het Spaarne slingert zich als aaneengesloten waterlint door de stad en het landschap. Het verbindt de Ringvaart met het Amsterdam Rijnkanaal via de sluisen bij Spaarndam en is daardoor een belangrijke vaarroute voor beroeps- en pleziervaart.

Het Spaarne is ontstaan als veenstroom voor de afwatering van de veengebieden. Gedurende vele eeuwen was het Spaarne in de binnenstad het middelpunt van diverse activiteiten gelieerd aan het water. Namen als turfmarkt, hooimarkt, varkenmarkt, maar ook Scheepmakersdijk en gebouwen als de Waag verwijzen naar dit verre verleden. Van de 12e tot het midden van de 19e eeuw was de oostkant van het Spaarne voornamelijk een agrarisch gebied met molens en boerderijen.

Vanaf de jaren tachtig van de 19e eeuw vond Haarlem aansluiting bij de industriële revolutie. Het Noorder Buiten Spaarne werd in gebruik genomen door verschillende industrieën. Met ondermeer de chocoladefabriek van Droste (1896) en de Gemeentelijke Gas- en Lichtfabriek. Door de vestiging van scheepswerven als Hubertina, de Haarlemsche Scheepsbouwmaatschappij, Figeo en Conrad / Stork-Hijssch kreeg het gebied langs de stroom een steeds sterker industrieel profiel. Vanaf de jaren zestig van de 20ste eeuw vond een enorme schaalvergroting plaats. Aan de westoever kenmerkte de ontwikkeling van de oevers zich langs de Spaarndamseweg als stadsrand. Autobedrijven, grootschalige functies in contrast met de achterliggende buurten.

De ontwikkeling van het zuidelijk Spaarne begon bij het Rozenprieel en de Slachthuisbuurt (1922-1924) en breidde zich vervolgens uit met de villagebieden. In de jaren zestig ontstond het idee om onder meer het Rozenprieel geheel te slopen, om plaats te maken voor kantoren en winkels. Het idee werd niet gerealiseerd. De kantoortoren Koningstein is een relict van die visie.

Schalkwijk, het grootschalige woningbouwplan uit dezelfde periode, is wel van de grond gekomen. Verdeeld in vier wijken en van 1963 tot en met 1969 kloksgewijs gebouwd. Europawijk en Molenwijk begrenzen de westflank van het Spaarne. Tussen het Spaarne en Schalkwijk is in de plannen een groene zoom vrijgehouden, als bufferzone tussen stad en landschap. In de loop van de jaren hebben zich in het noordelijk deel van de Groene Zoom allerlei stadsrandfuncties gevestigd. In het zuidelijk deel is het oorspronkelijk veenweidelandschap goed geconserveerd.

1.1 Waterrijk Spaarne

Structuurlijn Waterrijk Spaarne, doorsnijdt gebiedstype:

- Landschappelijk groen

Beschrijving

Het Waterrijk Spaarne ligt aan de noordkant van de stad omvat, naast Spaarndam en Mooie Nel in de Hekslootpolder. Dit is een veenweidegebied. De Vondelweg vormt de harde grens tussen stad en landschap (zie

structuurlijn Vondelweg).

De Oude Spaarndammerpolder heeft cultuurhistorische waarde als schootsveld ofwel plofkring van de Positie van Spaarndam, dat deel uitmaakt van de Stelling van Amsterdam. Het veenweidegebied bevat broedplaatsen voor veenweidevogels. Het Schoterog is een voormalige stortplaats en recentelijk ingericht als onderdeel van recreatiegebied Spaarnwoude met terreinhoogten tot 6 à 7m. Beeldbepalend zijn de windmolens. De nieuwe Schoterbrug is een beeldbepalend ruimtelijk element over het Spaarne.

1.2 Noorder Buiten Spaarne

Structuurlijn Noorder Buiten Spaarne, begrenst gebiedstypen:

- Landschappelijk groen
- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Bedrijven/kantoreengebied

Ruimtelijke structuur/ typologie bebouwing

Het Noorder Buiten Spaarne is twee kilometer lang en heeft een wisselende breedte van 63m tot wel 185m bij het noordelijk deel. Dit deel van het Spaarne heeft twee qua karakter zeer verschillende oevers: de Waarderpolder en de Spaarndamseweg. De oever van de Waarderpolder wordt gevormd door grootschalige bedrijfsbebouwing. De Spaarndamseweg kent een zeer divers bebouwingsbeeld. Soms samenhangend met de achterliggende buurten, vaak onderscheidend met forsere bebouwing, appartementen of grootschalige winkelfuncties.

Overgang openbaar – privé

De oever langs de Waarderpolder is niet openbaar. Er zijn geen routes langs het water. De meeste bedrijven hebben geen functionele relatie met het water (meer). Ter plaatse van het voormalige Drosteterrein is een openbare oever ingericht in samenhang met de omgeving. De Spaarndamseweg kent verschillende overgangen. Van kleinschalige particuliere tuinen tot hoge bedrijfshekken.

Verkeersstructuur

De Spaarndamseweg is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan aangewezen als gebiedsontsluitingsweg B met een 50km/uur regime. Met de nieuwe verkeersroute over de Waarderweg is de verkeersdruk op de Spaarndamseweg verminderd. Een nieuw boulevardprofiel is in uitvoering: een rijbaan gescheiden door een middenberm met aan de huizenzijde een vrijliggend fietspad en langsparkeren. Aan de kade een vrijliggend fietspad en een wandelgedeelte uitgevoerd in basaltkeijtes. Trottoir en parkeerstroken worden uitgevoerd in klinkers.

Groenstructuur

De Spaarndamseweg is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. Langs de kade wordt één tot drie rijen iepen aangeplant. Langs de gevels staan geen bomen.

1.3 Binnen Spaarne

Structuurlijn Binnen Spaarne, snijdt gebiedstype:

- Binnenstad

Ruimtelijke structuur/ typologie bebouwing

Het Spaarne heeft hier een wisselende breedte van 22m bij de Grevestenenbrug tot 75m bij de Hooimarkt. Het Binnen Spaarne is onderdeel van het beschermde stadsgezicht. Door het slingeren van de rivier ontstaan wisselende zichtlijnen en panorama's op markante gebouwen en gevelwanden. Vooral het deel tussen Melkbrug en Gravestenenbrug is gezien de rijkdom aan historische gevels uniek. De westoever heeft een verspringende rooilijn, waardoor open ruimten ontstaan; dit zijn de oorspronkelijke markten. De oostoever heeft een vrij constante breedte. De veelal stenig kades zijn gemetseld en hebben deksloven. Het deel vanaf Bakenessergracht tot en met Gedempte Oude Gracht is ingericht met klinkers (zie ook beschrijving beschermd stadgezicht).

Er zijn drie bruggen over het Binnen Spaarne, elk met een eigen karakteristiek en historische achtergrond: de Catharijnebrug, de Gravestenenbrug, de Melkbrug.

Overgang openbaar - privé

De gevels staan in de rooilijn. Langs de oevers zijn op meerder plekken woonboten aanwezig. De woonboten hebben veelal uitstallingen op de (openbare) kade. Bij de Scheepmakersdijk staat een aantal woningen met de achterzijde aan het water.

Verkeersstructuur

De westoever van het Binnen Spaarne is in het Haarlems Verkeer en Vervoerplan aangewezen als gebiedsontsluitingsweg B met een 50km/uur regime. Momenteel is er nog een groot onderscheid tussen verschillende wegprofielen. Vanaf de Bakenessergracht tot en met de Gedempte Oude Gracht is de westoever ingericht als 30km/uur regime met één-richtingverkeer. De Turfmarkt heeft een verkeersinrichting volgens gebiedsontsluiting type B met een 50km/uur regime. Op de Turfmarkt is ook de Hoogwaardige Openbaar Vervoerlijn aanwezig. De oostzijde is in zijn geheel onderdeel van het 30km/uur regime.

In het Spaarneplan is de ambitie opgenomen om de oevers van het Binnen Spaarne door vermindering van de verkeersfunctie meer op de verblijfsfunctie in te richten.

Groenstructuur

De westoever van het binnenspaarne is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. Vanaf Bakenessergracht staat één rij bomen langs de kade. Deels staat er ook een rij bomen langs de gevels.

In het Spaarneplan is de ambitie opgenomen om verschil in groentoeppassing aan te brengen tussen Nieuwstad deel, Koudenhorn, Donker Spaarne en Turfmarkt, dit in samenhang met de historische ontwikkeling en de gebruiksfunctie.

verkeerskundige inrichting langs het Binnen Spaarne

oever bij Rozenprieel, bepaald door woonboten

eindpunt van de Zuid-Schalkwijkerweg

inrichting van het openbaar gebied, niet des binnenstads

zicht over de Vereenigde Polder, richting Molenwijk

Spaarne-gerelateerde ficties, o.a. jachtwerf

zicht over het Spaarne, richting Slachthuisbuurt

Mariastichting, een nieuwe ontwikkeling aan de oever van het Spaarne

bijzonder woonhuis 'De Steenhaag' van J.B. van Lochem

1.4 Zuider Buiten Spaarne

Structuurlijn Zuider Buiten Spaarne, begrenst gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Stadsuitbreidingen 1920-1960

Het Zuider Buiten Spaarne heeft een wisselende breedte van 34 tot 70m. De rivier vormt hier de grens tussen de woonbuurten Rozenprieel en Slachthuisbuurt.

Het Rozenprieel, aan de westelijke oever (gebiedstype stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht tussen 1870 en 1920) is een typische 19e eeuwse arbeidersbuurt met contrastrijke stadsvernieuwing uit verschillende periodes, maar bevat ook portieketage complexen en appartementenblokjes. Meest recent is de European ontwikkeling naast de kantoororen Koningstein. Voor het Rozenprieel is een gebiedsvisie opgesteld, waarin de ontwikkeling van een wandelpromenade langs het Spaarne en een vermindering van het aantal woonboten wordt voorgesteld.

Langs de oostoever ligt de Schalkwijkerstraat met gevarieerde bebouwing, deels aansluitend op de achterliggende buurten en deels autonoom ontwikkeld. Opvallend zijn de woningcomplexen van de Slachthuisbuurt (1922-1924). Langs de weg zijn u-vormige woonhofjes ontwikkeld in één laag en met hoge mansarde kappen.

Over het Zuider Buiten Spaarne zijn twee bruggen gebouwd: de Lange Brug en de Buitenrustbrug. De Lange Brug is de meest recente. In het Spaarneplan is kleinschaligheid en diversiteit in samenhang met de achterliggende buurt het uitgangspunt voor het Zuider Buiten Spaarne.

Verkeersstructuur

De Schalkwijkerweg is in het Haarlems Verkeer en Vervoerplan aangeduid als gebiedsontsluitingstype A met een 50km/uur regime. De weg is onderdeel van de Hoogwaardige Openbaar Vervoerlijn. De straat heeft aan één zijde een tweerichting vrijliggend fietspad. Onder de Buitenrustbrug is een nieuwe fietsverbinding aangelegd. De oever langs het Rozenprieel is onderdeel van het 30km/uur regime.

Groenstructuur

De Schalkwijkerweg is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. Langs de oever is een doorgaande overwegend dubbele, incidenteel enkele platanenrij in de grasbermen aanwezig. Langs de gevelzijde is op enkele plekken een korte rij steeds van verschillende soort aanwezig.

1.5 Tuinstad aan het Spaarne

Structuurlijn Tuinstad aan het Spaarne, begrenst gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Villagebieden
- Woonbebouwing na 1985
- Stedelijk groen
- Landschappelijk groen

Dit deel van het Spaarne heeft een breedte van 67 tot 80 meter.

De westoever wordt hier gedomineerd door een planmatig opgezette villawijk. Overwegend in landelijke stijl vormgegeven woonbebouwing staat op ruime kavels met gemengde fors uitgegroeide beplanting. De bebouwing van de oever richt zich naar het water. De oever heeft een karakteristieke afwisseling tussen openbaar en privé. Het slingerende wegenpatroon geeft een afwisselend zicht op het Spaarne en maakt dat de villabuurt daadwerkelijk tot aan het Spaarne doorloopt.

De overgang van de Buitenrustbrug naar de Villabuurt wordt gevormd door de witte villa Vlietzorg (ca. 1800) en de nieuwbouw op de voormalige Maria Stichting. Een serie van vier urbanvilla's van vijf lagen hoog in een verschillende architectonische uitstraling begeleiden de oever. De oude tuinkoepel op het oude terrein van het 17e eeuwse buiten Spaarnhout, het landhuis voor Anker uit 1918 van J.C. Kramer, De Steenhaag uit 1912 van J.B. van Lochem zijn voorbeelden van bijzondere objecten langs de westoever.

De oostoever wordt gevormd door de groene scheg die vanaf de Ringvaart het landschap tot aan de Buitenrustbruggen de stad in brengt. Dit is als groene zoom rond Schalkwijk bedacht: groenvoorzieningen langs de stadsrand met grootschalige recreatieve functies. Er zijn beperkte oost-west relaties tussen Schalkwijk en het Spaarne. Een opeenvolging van sportvelden, woonenclaves en open veenweidegebied wordt verbonden door de Noord- en Zuid-Schalkwijkerweg als doorgaande recreatieve route. De put van Vink met de Schouwbroekerbrug vormt een oeververbinding en schakel tussen Heemstede en Haarlem. Vanaf hier ligt de Zuidschalkwijkerweg met kleinschalige lintbebouwing en erven. Het landelijk karakter wordt versterkt door het jaagpad, volkstuinen, kleinschalige functies als jachthaven en de molen.

In de loop van de tijd is een aantal woningbouwenclaves in het gebied ontwikkeld: de Schoolnaer en de ontwikkeling aan de Zwemmerslaan op het voormalig zwembadterrein.

De grens van de Vereenigde polders wordt gevormd door de Molenwijk, met de Betuweweg die deels langs achterkanten van woningen loopt. Langs de Betuweweg wordt de bebouwing gefilterd door een rand van populieren. Vanaf de Molenwijk geeft deze plek mooi doorzicht over de polder.

Verkeersstructuur

De villabuurt aan de westoever zijn onderdeel van het 30km regime. De Zuid-Schalkwijkerweg is een belangrijke noord-zuid fietsverbinding. De weg is geen doorgaande auto-route, vooral bedoeld voor bestemmingsverkeer.

Groenstructuur

De Zuid-Schalkwijker weg is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. Een doorgaande boomstructuur is echter niet bepalend. Grasbermen met afwisselend rijtjes inheemse boom (populieren, knotwilgen, essen) of opgaande heesterbeplanting (zoals Elzen) vormen de groenstructuur van de weg.

De villabuurt hebben in verhouding weinig openbaar groen. De kwaliteit van het groenbeeld wordt bepaald door de tuinen. Langs het Spaarne hebben de wegen straatbomen.

2. Leidsevaart

Structuurlijn Leidsevaart, doorsnijdt gebiedstypen:

- Binnenstad
- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Villagegebieden
- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Bedrijven/kantoreengebied
- Stedelijk groen

Geschiedenis en ligging in de stad

De Leidsevaart is een van de twee trekvaarten die Haarlem heeft. De vaart vormt een doorgaande waterverbinding tussen Haarlem en Leiden en werd aangelegd in 1656 en 1657. Langs de oostzijde van de vaart is een aantal bijzondere buitenplaatsen ontstaan, zoals Zomerlust en Hofstede Zwanenburg waarvan de koepel nog steeds zichtbaar is langs de vaart. In de 19e eeuw zijn de twee koepels van Zwanenburg en Vaartzicht onderdeel geweest van de bloembollenkwekerij Tubbergen. Bij de aansluiting met de binnenstad ontstond een schiereiland tussen de Leidsevaart en de Zijlsingel. Later, halverwege de 19e eeuw, is de Zijlsingel gedempt en is de Wilhelminastraat ontstaan. Daarmee werd de Leidsevaart de afrondende gracht langs de binnenstad.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

De vaart vormt een strakke rand langs de binnenstad en de villagegebieden. Hij loopt van de Brouwersvaart tot aan de Westelijke Randweg. De waterbreedte is 16 tot 19m. De vaart heeft een asymmetrisch profiel met aan de ene zijde een stenige kade en aan de andere zijde een kade bij de binnenstad en voor het overige tuinen. Over de Leidsevaart gaan negen bruggen: een smalle voetgangersbrug uit de jaren '80 en acht verkeersbruggen met stenen brughoofden en smeedijzeren hekwerken in een rode kleur, soms gecombineerd met geornamenteerde verlichtingselementen.

De bebouwingsstructuur langs de vaart is gevarieerd. Langs de westzijde is de bebouwing aaneengesloten en veelal twee lagen met of zonder kap. Monumentaal zijn de kathedrale Basiliek St. Bavo, de stadsschouwburg en het patronaat aan de Zijlvest. Het kantoorcomplex van de ING uit 1999 vormt de beëindiging van het schiereiland. Voor het overige voegt de bebouwingsstructuur zich aan de oostzijde naar de omliggende wijken en is de vaart opgenomen in de wegenstructuur van de buurten, behalve bij de voormalige kwekerij van Tubbergen: hier zijn de tuinen met de koepelbebouwing en een crescentvormige nieuwbouw uit de jaren '80 een groene oase.

Overgang openbaar en privé

De westzijde heeft veelal kleine voortuinen. De tuinen ontbreken bij voorzieningen of wanneer de gevels in de rooilijn zijn geplaatst. De voortuinen worden begrensd door lage erfafscheidingen, afwisselend van karakter.

Verkeersstructuur

De Leidsevaart is de doorgaande noord-zuidroute die de oostelijke buurten ontsluit. De route is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan een gebiedsontsluitingsweg B en heeft een ontsluitende buslijn. De wegbreedte is met de 15 tot 19m smal voor alle functies. Dit geldt met name bij de Leidsebuurt. Langs de huizen is een vrijliggend fietspad. Aan de kade is een fietspad gecombineerd met een voetpad.

Groenstructuur

De vaart is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. Langs de vaart in de kaderand staat één rij bomen. Bij het smalle deel bij de Leidsevaartbuurt ontbreekt de rij deels.

vaart met nieuwe kade

hofstede Zwanenburg

hofstede Vaartzicht (voormalige kwekerij Tubbergen)

crescent-vormige nieuwbouw

3. Brouwersvaart

Structuurlijn Brouwersvaart, doorsnijdt gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Landschappelijk groen

Geschiedenis en ligging in de stad

Aanvankelijk werd het overvloedige water uit de duinen afgevoerd via beken, later gebeurde dit via gegraven kanalen. Vanaf de 16e eeuw gebruikten Haarlemse brouwerijen schoon duinwater; de Brouwerskolk werd gegraven om het water van de duinen naar de brouwerijen te vervoeren. Vanaf de 17e eeuw werd de Brouwersvaart tevens gebruikt voor het vervoer van bouwzand naar Haarlem en bouwmaterialen naar de buitenplaatsen als Elswout. In de 18e eeuw werd de waterstand steeds beter geregeld en werd dit gebied de 'tuin' van Haarlem met groenten en bollenkwekerijen. De vaart werd gebruikt voor het vervoer van de producten naar de markten en veilingen in Haarlem. Met de aanleg van het spoor werd het gebied steeds aantrekkelijker voor vestiging van stedelijke forensen.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

Zeer smalle vaart van 5 tot 9m breed. Tot de westelijke randweg heeft de vaart een stedelijk karakter met een totale profielbreedte van 25 tot 30m met aan beide zijde een smalle rijbaan. Hier is een asymmetrisch profiel met aan de ene zijde een stenige kade en aan de andere zijde een grastalud met bomen en houten damwand. In het midden ligt een smalle houten voetgangersbrug met treden. Voor het overige zijn de bruggen verkeersbruggen met stenen brughoofden en stalen hekwerken in een witte kleur en een strakke rechthoekige vormgeving.

De bebouwing is gevarieerd met twee tot drie lagen met en zonder kap, en incidenteel vierlaags. De bebouwingstypologie volgt de karakteristieken van de Leidsebuurt en de Zijlweg-Oost. Vanaf de Randweg heeft de vaart aan beide zijden grastaluds. De gemetselde verkeersbrug heeft hier een wit stalen hekwerk in een vloeiende horizontale belijning. Langs de vaart loopt een informele route via de Houtmankade en Houtmanpad langs de Minister van Leeuwenschool en een complex atelierwoningen, tot aan Elswout. Binnen de bebouwde kom zijn informele afmeervoorzieningen voor kleine vaartuigen.

Overgang openbaar - privé

Tot aan de Randweg zijn er geen voortuinen, behalve bij het woningcomplex van Van Lochem, waar de overgang openbaar-privé karakteristiek is vormgegeven door de tuinen omzoomd door ligusterhagen.

Verkeersstructuur

De Brouwersvaart is onderdeel van de 30km regime. De wegbreedte is met 7,5 tot 8m voldoende voor een stoep, aan een zijde langsparkeren en een rijbaan met een smalle margestrook langs de kade.

Groenstructuur

De Brouwersvaart is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. De Houtmankade en het Houtmanpad vormen een mooie verbinding met het veenweidegebied en de landgoederen. Een meer landelijke inrichting met elzensingels en ruige grasbermen is hier op zijn plaats.

Brouwersvaart met zicht op St. Bavo

zicht naar het Ramplaankwartier

brug over Brouwersvaart

schoolgebouw

4. Stadsgrachten

Structuurlijnen van de stadsgrachten omvatten:

- Nieuwe Gracht
- Bakenessergracht
- Burgwal
- Raamgracht
- Herenvest

Geschiedenis en ligging in de stad

Van oudsher heeft Haarlem rond de stad grachten als verdedigingswerken gehad. De oudste middeleeuwse stad werd omringd door de Oude Gracht, Bakenessergracht en de Burgwalgracht. In die periode hadden deze grachten nog een binnenstadzijde en een buiten de stad gelegen zijde en waren dus ook asymmetrisch bebouwd. In de 15e eeuw werden nieuwe singels en vesten gegraven en lagen de oude grachten binnen de stadswallen, waarmee het mogelijk werd deze grachten tweezijdig te bebouwen. Tot het einde van de 17e eeuw werd de stad omgeven door de Kampervest, Gasthuisvest, Raamvest, Kinderhuisvest en de Herenvest aan de oostzijde.

In de gouden eeuw breidde de stad weer verder uit. Aan de westzijde werd de Leidsevaart gegraven, die vanaf dat moment de westgrens vormde.

Aan de noordzijde werden de nieuwe bolwerken de kroon op de stad. In ontwerp voor noordelijke uitbreiding waren drie oost-west grachten opgenomen, slechts twee daarvan zijn gerealiseerd.

In de 19e eeuw werd verloor door het droogmaken van de Haarlemmermeer het Spaarne veel van haar stroming, waarmee de doorspoeling van de grachten minimaal werd. Stank en overlast van ongedierte was het gevolg. Verscheidene stadgrachten werden gedempt: de Oude Gracht, de huidige Wilhelminastraat en de Achter Nieuwe Gracht, de huidige Parklaan. Na de oorlog werden aan de oostzijde de Oostersingel en Papentorenvest gedempt omwille van de verkeersdoorstroming.

Ruimtelijke structuur/ typologie bebouwing

Er is een duidelijk verschil tussen middeleeuwse stadgrachten met een symmetrisch profiel, gemetselde kades en kleinschalige geparcelleerde bebouwing en de latere vestinggrachten. Deze hebben een meer asymmetrische opbouw en de bebouwing is gevarieerder. De Nieuwe gracht is de enige nog bestaande gracht die vanaf het begin symmetrisch en tweezijdig is ontwikkeld. De Bakenessergracht is met het profiel van 22 meter, waarvan 10 meter waterbreedte, de smalste gracht. Het profiel van de Burgwal is 29 meter breed en heeft 14 meter waterbreedte. Het profiel van de Herenvest is 43 m breed en heeft met 13 meterbreedte water een in verhouding smal grachtprofiel. De Nieuwe Gracht en Raamgracht zijn beide 49 meter breed. De Nieuwe Gracht heeft met 28 meter waterbreedte een monumentaal karakter. De Raamgracht heeft een waterbreedte van 17 meter. De zijde van de Gasthuisvest heeft een groene oever.

Overgang openbaar-prive

De overgangen zijn divers. De oude stadgrachten zijn smal en de gevels staan direct in de rooilijn. Bij de Nieuwe Gracht is een stoepenzone aanwezig gecombineerd met monumentale trappartijen.

Verkeersstructuur

De verkeersstructuur is verschillend per gracht. De oude stadgrachten zijn onderdeel van de kern en hebben een 30km regime, maar de vesten hebben vaak meer ruimte en hebben een ontsluitingsfunctie voor auto en

vaak ook bus.

Groenstructuur

Alle stadgrachten zijn in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur.

5. Singels bolwerken

De singels van de bolwerken worden beschreven bij de route 'Bolwerken'.

grote schaal aan de Zijlvest

6. Zomervaart

Structuurlijn Zomervaart doorsnijdt de gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Villagegebieden
- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Woonerven
- Stedelijk groen
- Landschappelijk groen

Geschiedenis en ligging in de stad

De Zomervaart is de oorspronkelijke waterloop van Haarlem naar het Spieringmeer. De Schalkwijkerpoort aan het einde was oorspronkelijk de toegang tot de stad. De Zomervaart en Fuikvaart vormen onderdeel van de groene scheg van het veenweidegebied de stad in, met daarbij het burgmeester Reinaldapark, als voormalig vuilstort nu ingevuld als park en recentelijk opnieuw afgedekt. Langs de vaart zijn nog twee 19e eeuwse boerderijen als relict van het landelijk verleden aanwezig. In groter verband is het gebied onderdeel van de Zomerzone. Dit omvat heel Haarlem Oost; de Oude en Nieuwe Amsterdamse buurten, Slachthuisbuurt, Parkwijk, het Reinaldapark en de Zuiderpolder. Het gebied is één van de vijf zones uit het OPH (Ontwikkelingsplan Haarlem).

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

De Zomervaart is aan de stadzijde 9m breed, en verloopt in de richting van de Prins Bernhardlaan tot ruim 40m in een singelachtig profiel. In het Reinaldapark is de vaart verder vergraven en opgenomen in de parkstructuur. Daar heeft het water incidenteel 100m breedte. Het laatste deel, vanaf de Nagtzaambrug tot de stad, is kleinschalig maar gevarieerd met tweelaagse bebouwing, maar met name aan de noordzijde drielaagse appartementencomplexen van recentere datum, waarmee de bebouwing zich onderscheidt van de achterliggende buurt. De oevers hebben een houten beschoeiing en smalle grasbermen met daarin straatbomen. De totale profielbreedte is hier 33 tot 35m. Oostelijker blijft de bebouwing kleinschalig maar wordt het profiel steeds breder en gevarieerder. Hier is de Oosterkerk (1926-27) met een sobere architectuur een bijzonder object. In het Reinaldapark is in 2008 een Turkse moskee geopend. Langs de Leonard Springerlaan staan de karakteristieke twaalf-laagse flats met een aantal garageboxen, geplaatst in de groene oever.

Overgang openbaar - privé

Vanaf de Nagtzaambrug tot aan de stad zijn er geen voortuinen behalve bij de boerderijen. Van de Prins Bernhardlaan tot aan de Nagtzaambrug zijn veelal voortuinen aanwezig.

Verkeersstructuur

De Zomerkade is onderdeel van de 30km/uur regime. De wegbreedte is gevarieerd van 7,5 tot 11m en is voldoende voor een stoep, aan een zijde langsparkeren en een rijbaan met een smalle berm langs de kade. De Zomervaart aan de andere zijde heeft daarbij nog een ontsluitingsfunctie voor de bus.

Groenstructuur

De Zomervaart is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. In het westelijk deel tot aan de Nagtzaambrug wordt de vaart begeleid door twee rijen essen in de grasbermen. In het oostelijk

deel bepalen de plantsoenen het groenbeeld, deels begeleid door rijen bomen, deels door solitaire bomen in de glooiende oevers met heesterbeplanting.

gevarieerde bebouwingstypologie langs de Zomerkade

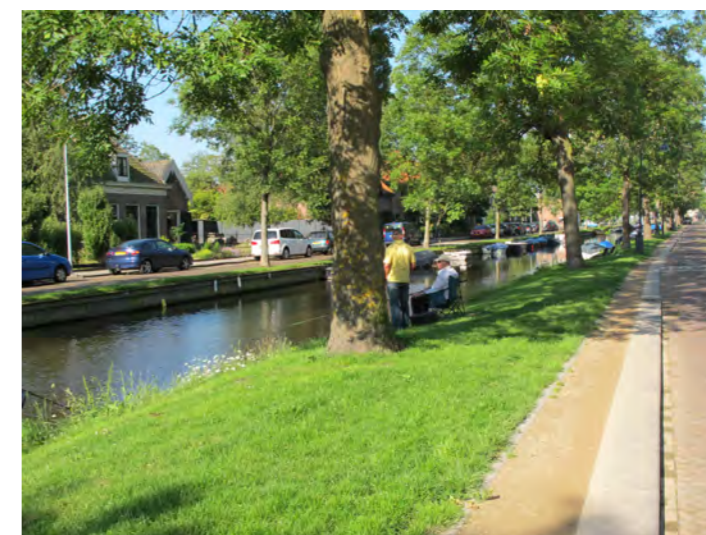
lommerrijk beeld langs de Zomervaart

de fuikvaart

aansluiting op het Spaarne

oever met smal wandelpad

7. Jan Gijzenvaart

Structuurlijn Jan Gijzenvaart, doorsnijdt gebiedstypen:

- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Diverse bebouwing
- Stedelijk groen

Geschiedenis en ligging in de stad

De Jan Gijzenvaart vormt de verbinding tussen de Delft en het Spaarne. De afwatering van de duinen vroeg om een systeem van vaarten tussen de binnenduinrand en de Delft. Van oorsprong vormde het de verbinding met de grondgebieden van Jan Gijzen. In 1940 is het Schoterbos aangelegd.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

De Jan Gijzenvaart is 20 tot 22m breed. Hij wordt begeleid door groene oevers met kantopsluiting in een asymmetrisch profiel. De noordelijke oever is 15m breed terwijl de zuidelijke oever 5m breed is. De twee voetgangersbruggen over de vaart zijn identiek vormgegeven en bestaan uit een houten loopdeel van 2m breed met daarop twee witte bandstalen hekwerken. Aan de noordzijde, de oneven zijde, wordt de vaart begeleid door woonbebouwing in twee lagen met langskap die in samenhang met de achterliggende wijk is ontwikkeld. Het huis met de negen beelden van de 'Woningbouw Voor Grote Gezinnen' heeft een markante plek in het profiel met een plantsoen aan de Jan Gijzenkade. Aan de zuidzijde, de evenzijde, van de vaart ligt het Schoterbos, een groene enclave met intensieve stadsvoorzieningen en twee- tot drielaagse bebouwing met langskap aansluitend op de Indische buurt.

Overgang openbaar - privé

Aan de noordzijde zijn voor het overgrote deel tuinen aanwezig veelal begrensd door lage muurtjes incidenteel vervangen door hekwerken en/of hagen. Aan de zuidzijde staan de gevels in de rooilijn. Aan deze zijde hebben de woningen geen voortuinen en er zijn weinig geveltuinen. Soms zijn er aan de gevel gemetselde plantenbakken.

Verkeersstructuur

De Jan Gijzenkade aan de noordelijke oever is in het Haarlems Verkeers- en Vervoerplan aangewezen als gebiedsontsluitingsweg B met een 50km/ uur regime, maar is niet als zodanig ingericht. Er zijn geen fietspaden of -stroken. Het profiel van het westelijk deel is ongeveer 11m breed exclusief de groene oever. Meer oostelijk wordt het straatprofiel eerst smaller tot 9m waarna het zich weer verwijdt. Langs de groene oever is gedeeltelijk een asfaltpad aangelegd. Aan de zuidelijke oever is een woonstraat met 30km/h regime en voor het overgrote deel 12m breed met brede stoepen en parkeren op de rijbaan.

Groenstructuur

De Jan Gijzenvaart is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. Er worden ecologische waarden gegeven aan de oevers. Langs de rijbaan in de groene oever zijn rijbomen geplaatst. In het oevertalud zijn aan de noordzijde groepjes boombeplanting in verschillende soorten geplaatst.

profiel Jan Gijzenvaart met wandelpad

kromming in vaart

8. Ringvaart

Structuurlijn Ringvaart, begrenst gebiedstype:

- Landschappelijk groen

Geschiedenis en ligging in de stad

De Ringvaart is ontstaan met het inpolderen van de Haarlemmermeer. Plannen voor de inpoldering waren er al sinds de 17e eeuw. Het werd pas werkelijkheid in 1852. Drie stoomgemalen houden de polder droog. De Ringvaart is gegraven langs de rand van het meer waarbij randen van het oude land - waar boerderijen op zijn gevestigd - nu binnen de polder liggen. Aan de Ringvaart ligt het stoomgemaal Cruquius. Tot 1813 werd de grote Polder en Kleine Polder afzonderlijk bemalen.

Het gemeentegrens tussen Haarlem en Haarlemmermeer loopt precies in het midden van de Ringvaart. De dijk en de vaart zijn in beheer bij Hoogheemraadschap van Rijnland. Voor ontwikkelingen en activiteiten is een vergunning van het Hoogheemraadschap nodig.

Ruimtelijke structuur /typologie openbare ruimte en bebouwing

De vaart is 35 tot 39m breed. De vaart wordt aan de Haarlemmermeerzijde begeleid door een rijbaan. Aan de Haarlemse zijde ligt gedeeltelijk een recent aangelegd recreatief fietspad (het Hommelpad) dat de Schalkwijkerweg verbindt met Schalkwijk. Over de vaart is vanaf de Schalkwijkerweg een fietsbrug over de ringvaart. Er staan twee molens: de Kleine Molen (Molen de Hommel) en Molen de Vijfhuizen die tot 1938 in gebruik waren. Verder is er aan de Haarlemse kant geen begeleidende bebouwing langs de vaart. De zuidelijke rand van Schalkwijk wordt gevormd door twee zandafgravingsplassen: de Molenplas en Meerwijkplas. De bebouwingsrand wordt gecamoufleerd door parkachtige begroeiing.

achtertuinten grenzen aan parkstrook

bebouwing langs parkstrook Molenwijk

brug over Ringvaart verbindt Haarlem met Haarlemmermeer

recreatieve route langs de dijk

beeld bebouwing Zwemmerslaan vanaf de Ringdijk

BESCHRIJVING ROUTES

1. Schoterweg-Rijksstraatweg

Structuurlijn Schoterweg-Rijksstraatweg, doorsnijdt gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Woonerven
- Woonbebouwing na 1985
- Diverse bebouwing
- Stedelijk groen

Geschiedenis en ligging in de stad

Belangrijkste route op de noord- zuid lopende strandwal, van Delftplein tot en met Kennemerplein. De middeleeuwse route verbond de verschillende nederzettingen met Haarlem. Tot 1927 was Schoten een zelfstandige gemeente, het raadhuis van Schoten (uit 1907) op Rijksstraatweg 22-24 verwijst hier nog naar. De route sloot oorspronkelijk aan op twee stadspoorten naar de Jansstraat en Kruisstraat en vormde daarmee de verbinding met de grote markt in het binnenstad. Met de aanleg van de bolwerken stopte de route via het Frans Halsplein op het Kennemerplein. In 1896 reed de stoomtram vanaf het Kennemerplein over de Schoterweg naar Alkmaar.

Ruimtelijke structuur /typologie straat en bebouwing

Een 3,5 km lange doorgaande stadsstraat met vrij continu straatbeeld met 2 tot 3-laagse bebouwing met voortuinen en op een aantal plekken geclusterd winkelfuncties in de plint. De route vormt een grens tussen verschillende buurten (in gebiedstypen Eerste uitbreidingen buiten de Vestinggracht en Gebieden 1920 – 1960), met uitzondering van het deel in de Frans Halsbuurt, waar de route (gesplitst in Schoterweg en Kennemerstraat) veel meer onderdeel is van het stedelijk weefsel. Bijzonder is de voormalige Ripperda Kazerne, gebouwd als cavaleriekazerne in 1882 en inmiddels opgenomen in een nieuwe stedenbouwkundige context. De bebouwing onderscheidt zich veelal niet van de achterliggende buurten.

Overgang openbaar en privé

De overgang van openbaar naar privé is 'zacht': groene voortuinen en lage muurtjes of hagen of een combinatie van die twee.

Verkeersstructuur

De straat is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan aangewezen als gebiedsontsluitingsweg B met een 50km/ uur regime, en maakt tevens deel uit van de Hoogwaardig Openbaar Vervoerlijn. De breedte varieert tussen de 17m bij de Borskistraat en 24 tot 27 m voor de overige delen. Uitgangspunt van het verkeersregime is: twee rijbanen, tweezijdig langsparkeren (behalve bij Rijksstraatweg van de Van Nesstraat tot de Borskistraat), twee vrijliggende fietspaden, trottoirs zo breed mogelijk. Vanaf de Jan Gijzenkade tot aan kerk op de Rijksstraatweg is een vrijliggende busstrook aangelegd, centraal in het profiel.

Groenstructuur

De straat is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. Behalve tussen de Van Nesstraat en de Borskiweg zijn twee rijen platanen aanwezig. De rijen worden inmiddels incidenteel onderbroken door de plaatsing bushaltes. Maar ook bij het Julianaplantsoen zijn de doorgaande boenrijen niet aanwezig. De bomen staan vanaf de Paul Krugerstraat tot aan de Jan Gijzenkade in de parkeerstrook. In het noordelijk deel vanaf de Jan Gijzenkade hebben de bomen een eigen

plek naast de parkeerstrook. Aanvullen van de bestaande boomstructuur is uitgangspunt.

Rijksstraatweg met busbaan

St. Joriseveld, Ripperdakazerne

Julianapark als beëindiging Cronjéstraat

bebouwingsbeeld met voortuinen, Rijksstraatweg

smalle stadsstraat in Frans Halsbuurt

2. Dreef- Fonteinlaan-Zuiderhoutlaan

Structuurlijn Dreef-Fonteinlaan-Zuiderhoutlaan, doorsnijdt gebiedstypen:

- Villagegebieden
- Stedelijk groen

Geschiedenis en ligging in stad

Deze route is van oorsprong een wandelboulevard met vier rijen bomen, die de verbinding vormde tussen de stad en midden van de Hout. De route liep daar dood in het park. De Fonteinlaan is later aangelegd. In 1827 werd de Hout omgevormd tot parklandschap, naar een ontwerp van J.D. Zocher. De Fonteinlaan werd daarmee onderdeel van het landschapelijk padenpatroon door het parkbos. De verkeersdruk heeft de loop van de route weer iets rechter gemaakt. In 1997 is het bomenkunstwerk de Lindenbogen (Sjoerd Buisman) geplaatst langs de Fonteinlaan.

Ruimtelijke structuur /typologie straat en bebouwing

Karakteristiek boulevardprofiel met lindenbomen, deels in grasbermen. Kenmerkend is de aanwezigheid van het monumentale groen van de Haarlemmerhout gecombineerd met de aanwezigheid van solitaire monumentale bebouwing als het provinciehuis: Paviljoen Welgelegen (1785-1789), Dreefzicht van J.D. Zocher (1839-1840), maar ook de robuuste blokken aan de Dreef als onderdeel van het Florapark, Huize Hildebrand van J.B. London uit 1908. Met name aan de westzijde is er sprake van geclusterde bebouwing met grote kantoorvilla's en incidenteel (kantoor)bebouwing van latere datum. De Zuiderhoutlaan in het verlengde van de Fonteinlaan vormt een uitzondering door het ontbreken van laanbeplanting en de aanwezigheid van sportvelden.

Overgang openbaar en privé

Het profiel kent voornamelijk openbare randen met de omliggende bossen/parkbeplanting. De geclusterde kantoorvilla's hebben meestal een groene voorruimte, veelal zonder erfafscheiding.

Verkeersstructuur

De Dreef is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan aangewezen als gebiedsontsluitingsweg B met een 50km/uur regime. De Fonteinlaan en Zuiderhoutlaan zijn gebiedsontsluitingswegen A met 50km/uur. Dit houdt in: vrijliggende fietspaden, brede rijbanen en bewegwijzering. Over de gehele route loopt de Hoogwaardig Openbaar Vervoerlijn. De breedte varieert tussen de 26m bij de Zuiderhoutlaan en 40m bij het Provinciehuis. Het monumentale basisprofiel bestaat uit dubbele rijbanen met veelal brede middenberm, incidenteel langsparkeren, royale vrijliggende fietspaden, smalle trottoirs. De Dreef vormt hierop een uitzondering: zonder middenberm en met klinkerverharding.

Groenstructuur

De route is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. De aanwezigheid van de Hout vormt daar de basis voor. De bomenstructuur wordt gevormd door minimaal twee rijen lindenbomen, op sommige plekken uitgebreid met lindenbomen in de middenberm aangevuld met bomen in de zijbermen. Hierdoor ontstaat een monumentaal beeld met vier rijen bomen. Het kunstwerk de Lindenbogen langs de Fonteinlaan is een groen accent in het profiel. Met de opeenvolging van verschillende groene ruimtes van bos tot park tot villatuin is een lommerrijk, groen en afwisselend beeld ontstaan.

Dreef, bij Provinciehuis

Dreef

bomenstructuur in de middenberm

lindebomen in de middenberm

gezicht op de Dreef, bij Dreefzicht

Spanjaardslaan

3. Wagenweg

Structuurlijn Wagenweg, doorsnijdt gebiedstypen:

- Villagegebieden
- Stedelijk groen

Geschiedenis en ligging in de stad

Middeleeuwse route over de strandwal van het zuidelijke Rijnland. Het was de 'Heerweg' naar het binnenstad van Haarlem, langs de Hout en sloot aan op de Grote Houtpoort. Het tracé naar de stad is vrijwel onveranderd. Langs de route ontwikkelde zich in de 17e eeuw een aantal buitenplaatsen als Vredenhof en Eindhovenout. Eind 19e begin 20ste eeuw werden verschillende villabuurtten ontwikkeld zoals Florapark, Plein en het Wilhelminapark. Bosch en Vaart uit begin 20ste eeuw is vanaf 1927 door Haarlem geannexeerd.

Ruimtelijke structuur /typologie straat en bebouwing

De Wagenweg is een stadsstraat die wordt begeleid door in eerste instantie vrijstaande villabebouwing met tuinen en het groen van de Hout, die zich later verdichten tot aaneenschakelde villa's met voortuinen en daarna tot stedelijke wand in de rooilijn. De route eindigt als smalle stadsstraat op het Houtplein. De villagegebieden worden zichtbaar door de aanwezigheid van de monumentale groenvoorzieningen. De inrichting en materialisering van het profiel is niet geënt op de villagegebieden.

Overgang openbaar - privé

De overgangen kennen een verloop van een grote lommerrijke tuinen tot richting het binnenstad steeds kleinere tuinen en uiteindelijk geen voortuinen. In het stedelijke deel zijn er winkelveorzieningen op de begane grond. De erfafscheidingen langs de tuinen bestaan veelal uit hagen met incidenteel spijlenhekwerken of lage muurtjes of combinaties van die twee.

Verkeersstructuur

De Wagenweg is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan aangewezen als gebiedsontsluitingsweg B met een 50km/uur regime. De breedte verloopt van 19m bij de Herenweg tot 12m breed bij de stad. Er zijn fysieke maatregelen ingezet (banden, hoogteverschillen, reflectoren) om de aanliggende fietspaden te scheiden van de rijbaan.

Groenstructuur

De route is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. De bomenstructuur is echter niet kenmerkend voor het profiel. In het deel langs de Koninginnebuurt staat een aantal forse bomen (deels midden) in de stoepen. Voor het overige wordt het groenbeeld bepaald door de aanwezigheid van het groen van de Haarlemmerhout en bijvoorbeeld de plantsoenen van het Florapark.

smalle stadsstraat

stedelijke wand in de rooilijn

Wagenweg ter hoogte van fietspad

Florapark

Wagenweg met fietspad

villagegebied met monumentaal groen

4. Vondelweg

Structuurlijn Vondelweg, doorsnijdt gebiedstypen:

- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Woonbebouwing na 1985
- Landschappelijk groen

Geschiedenis en ligging in de stad

De Vondelweg markeert de meest noordelijke stadsrand en vormt de fysieke rand van het schootsveld en de inundatiepolder van de Stelling van Amsterdam.

Ruimtelijke structuur /typologie straat en bebouwing

De gekromde bebouwingsrand volgt de demarcatielijn van de linie en vormt de overgang van stad naar veenweidegebied. Vanaf het Delftplein heeft de Vondelweg een eenduidig profiel met een groepsgewijs ontwikkeld grondgebonden bebouwingslint met twee lagen en veelal een langskap. Uitzondering is het de in de jaren '70 ontwikkelde complex met een enkele galerij-ontsluiting en een plat dak. Ook richting Delftplein zijn recent appartementen met galerij-ontsluiting ontwikkeld.

Overgang openbaar en privé

In het noordelijk deel van de Vondelweg hebben de grondgebonden woningen voortuinen met als erfafscheiding vaak complexgewijs toegepaste lage gemetselde muurtjes. Het zuidelijk deel heeft de gevel tot aan de straat.

Verkeersstructuur

De Vondelweg is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan een gebieds-ontsluitingsweg B met een 50km/uur regime. De route bevat een ontsluitende buslijn. Het straatprofiel heeft een breedte van 16m, met een ventweg met langsparkeren afgescheiden van de hoofdrijbaan. De nieuwe aansluiting met de Vondelbrug heeft het accent van het vervolg van de route verlegd naar de oostkant van Haarlem.

Groenstructuur

De route is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. Er zijn twee rijen bomen (eiken): in de grasberm aan de buitenzijde van het profiel en in de grasberm tussen ventweg en hoofdrijbaan. De laatste rij ontbreekt in het meest zuidelijk deel van de Vondelweg. In het langspand zijn de kronen van de bomen in de zijstraten als groene clusters zichtbaar. Tussen het straatprofiel en de polder is in het zuidelijk deel een 50m een vrij natuurlijk ingerichte brede groenzone aanwezig. Het fietspad en verschillende recreatieve functies zijn hier gesitueerd. Aan de noordzijde wordt het profiel begrensd door bosschages waarachter de sportvelden en begraafplaats zijn gesitueerd. Deze bosschages en de begeleidende bomenrij ontbreken bij het laatste deel van de weg in aansluiting op het Delftplein.

kromming in gevellijn

inrichting recreatiestrook

doorzicht vanaf Vondelweg naar open polder

aansluiting Schoterboog met Spaarndamseweg

zicht naar bebouwingwand

landschappelijk beeld groene rand

5. Kleverlaan

Structuurlijn Kleverlaan met groenzone, doorsnijdt gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Stadsuitbreidingen 1920-1960

Geschiedenis en ligging in de stad

Groenzone tussen Schoterweg en Delftlaan met de stadkwekerij, de Kleine Veerpolder en de begraafplaats. De Kleverlaan is als verbinding tussen de Schoterweg (toen Herenweg) en de duinen al zichtbaar op kaarten uit de 16e eeuw. Het huis ter Cleef is als ruïne nog zichtbaar in de stadskweektuin. De route liep niet door tot aan het Spaarne. In de 17e eeuw werd er een aantal buitenplaatsen/ heerlijkheden gesticht zoals buitenplaats Akendam, en is de Schoterveerpolder aangelegd.

Ruimtelijke structuur /typologie straat en bebouwing

De Kleverlaan is als onderdeel van het stedenbouwkundig ontwerp (1921-1923) voor de hele buurt ontworpen. De stedenbouwkundige ensembles zijn in het straatprofiel herkenbaar. Karakteristiek zijn de plantsoenen, aan drie zijden omgeven met bebouwing gebaseerd op de Engelse 'close'. Ook Tuinwijk Noord van J. B. van Lochem is duidelijk in samenhang met de openbare ruimte ontworpen. Het heeft een wisselende twee- en drie-laagse bouwhoogte in relatie tot de breedte van de straat en gerelateerd aan de tegenover liggende hofjes. De laan heeft een eenduidig profiel met een groepsgewijs ontwikkeld grondgebonden bebouwingslint met twee lagen en veelal een langskap. Uitzondering is het de in de jaren '70 ontwikkelde complex met een enkele galerij-ontsluiting en een plat dak.

Overgang openbaar - privé

De fysieke overgang tussen openbaar en privé is in het oorspronkelijk ontwerp meegenomen. Opvallend is de toepassing van ligusterhagen langs het complex Van Lochem aan de Kleverlaan. Aan de andere zijde is de stedenbouwkundige herhaling van de u-vormige hofjes met plantsoenen zeer herkenbaar.

Verkeersstructuur

De Kleverlaan is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan aangewezen als een gebiedsontsluitingsweg B met een 50km/uur regime. Het profiel is 22m breed en heeft aanliggende fietspaden en aan twee zijden langsparkeren.

Groenstructuur

De route is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. De combinatie van voortuinen met straatbomen is van belang in het totaalbeeld. De bomen staan in twee rijen op sommige delen in de parkeerstrook, op andere delen in het trottoir. Daarnaast vormt de structuurlijn met zijn een aaneenschakeling van verschillende groengebiedjes - de stadkwekerij, de begraafplaats en de relictten van de oude Veerpolder met de molen - de brede groene dwarsverbinding tussen Spaarne en binnenduintrand. Een gebiedsvisie is voor deze groene dwarsverbinding is in voorbereiding.

nieuwe inrichting ter hoogte van Ripperda

wooncomplex J.B. van Lochem, met 3-laagse hoogte-accenten

ruim opgezet profiel Kleverlaan

entree Stadskweektuin

typische hofjes met sobere, maar gedetailleerde inrichting openbare ruimte

meer ontwerpaandacht voor aansluiting zijstraten

6. Zaanenlaan-Zaanenstraat-Orionweg

Structuurlijn Zaanenlaan-Zaanenstraat-Orionweg, doorsnijdt gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Woonerven

Geschiedenis en ligging in de stad

Oost-west route van Spaarne naar binnenduinrand. Centraal ligt het huis te Zaanen, dat ooit als ridderhofstede werd gebouwd. De Zaanenlaan is in zijn geheel onderdeel van het beschermde gezicht. De Zaanenstraat vormt de grens van het beschermde gezicht, maar is als één samenhangend profiel ontworpen. De Zaanenstraat vormt de overgang tussen in de Indische buurt Zuid en Noord.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

De route bestaat uit twee verschillende ruimtelijke eenheden: de Zaanenstraat en de Zaanenlaan (met Orionweg). Beide zijn een zeer eenduidig vormgegeven stadsstraten met complexgewijs ontworpen grondgebonden woonbebouwing aan beide zijden. In de Zaanenstraat staat woonbebouwing in een rij in twee lagen met doorgaande langskap en met voortuinen aan beide zijden gelijk. Karakteristiek is hier de repetitie van de erkers. In de Zaanenlaan is de bebouwingstypologie afwisselender met twee-onder één kap woningen met parkeren op eigen erf, complexgewijze woningen rond een plantsoen, en rijen woningen. Ter plaatse van de Schoterweg/Rijksstraatweg is een andere bebouwingstypologie met winkelfuncties in de plint en een school. De hoeken worden daarmee gemarkeerd.

Overgang openbaar en privé

Bebouwing is in samenhang ontworpen met de openbare ruimte. Plantsoenen, straatbomen en tuinen vormen een ensemble.

Verkeersstructuur

De Zaanenlaan met Orionweg heeft in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan een gebiedsontsluitingsfunctie B met een 50km/uur gebied. De breedte van de Zaanenlaan bij Huis te Zaan is royaal met 29m. De Zaanenstraat kan met 20m zowel qua profiel als qua inrichting meer bij de woonstraten gerekend worden. De stoepen zijn royaal met gemiddeld 5m.

Groenstructuur

Zaanenstraat- Zaanenlaan is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. De bomen zijn wisselend van kwaliteit. Karakteristiek is de plaatsing van de bomen in trottoirs in plaats van in de parkeerstroken. Ter plaatse van het Huis te Zaanen heeft de Zaanenlaan een middenberm. De Orionweg heeft een royale middenberm met gegroepeerde solitaire boombeplanting.

aansluiting Zaanenstraat met Spaarndamseweg

karakteristieke overgang tussen tuin en straat

royaal profiel met middenberm

Orionweg met middenberm

Marnikplein

containers op plein

7. Oudeweg

Structuurlijn Oudeweg, doorsnijdt gebiedstypen:

- Woonbebouwing na 1985
- Bedrijven/kantoreengebied

Geschiedenis en ligging in de stad

De Oudeweg verbindt de Waarderpolder met de binnenstad. Hij loopt van de Veerpolder over het Spaarne naar de Bolwerken. De Oudeweg kent zijn oorsprong in de middeleeuwse route die het achterland via Penningsveer en Amsterdamsepoort met Haarlem verbond. Pas na de oorlog (in de jaren '50) werd de fysieke verbinding tussen de bolwerken en de Oudeweg met de Prinsenbrug tot stand gebracht. Vanaf toen werd de route een belangrijke doorgaande verkeersroute met doorstroomfunctie. In het verkeersplan van 1962 is de aansluiting als onderdeel van de stadsring opgenomen. Fragmenten van de oude Oudeweg zoals de Oudeweg onder het spoor en de Oudeweg door de polder verwijzen naar de oorspronkelijke ligging.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

Zeer breed boulevardprofiel geflankeerd door grootschalige bedrijfsfuncties. Breedte variërend tussen de 35 en 50m. Smalle stoepen gecombineerd met fietspaden en geflankeerd door brede bermen (meestal zijbermen incidenteel met groene middenberm) met doorgaande boomplanting. Op sommige plekken zijn de bermen deels verhard voor bushaltes of andere voorzieningen. Incidenteel zijn er ventwegen. Er is geen parkeren langs de hoofdrijbaan. Parkeren vindt plaats op eigen terrein, vaak voor de bebouwing. Het beeld van de weg wordt daarmee bepaald door parkeerclusters en hekwerken rond bedrijfsbebouwing.

Overgang openbaar - privé

De bebouwing bestaat uit solitaire gebouwen of conglomeraten van volumes. De gebouwen van twee of drie lagen hebben meestal een efficiënte rechthoekige vorm, waarvan bij de entreepartij afgeweken wordt. De entree's zijn veelal georiënteerd op de Oudeweg. Op grote kavels is de bebouwing hoger en diverser van vorm. Het solitaire karakter benadrukt deze afwijkende vormen. Vanaf de aansluiting met de Waarderweg is de bebouwing hoger en meer kantoorgerelateerd.

Verkeersstructuur

De Oudeweg is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan benoemd als gebiedsontsluitingsweg A met een 50km/uur regime. De route bevat een ontsluitende buslijn. Het doorgaand karakter van de route Oudeweg is doorbroken door een grote bocht en een verandering van profiel, de route vanaf de fly-over naar de Waarderweg en de oostflank van Haarlem is dominant gemaakt ten opzichte van de historische route.

Groenstructuur

De Oudeweg is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. Op de Oudeweg zijn de royale doorgaande grasbermen naast de bomen bepalend voor het groene karakter van de weg.

overgang openbaar-privé met haag

overgang buurt naar structuurlijn; conflict in verlichting

kenmerkend profiel met bomen in grasberm

borden en andere objecten in grasberm

8. Zijlweg

Structuurlijn Zijlweg, doorsnijdt gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Diverse bebouwing

Geschiedenis en ligging in de stad

De Zijlweg verbindt de Kennemerduinen via de Zijlstraat met de Grote Markt. Hij doorkruist daarbij de Westelijke Randweg, het spoor en de Leidsevaart. De Zijlweg is een middeleeuwse dijkweg langs een afwateringssloot naar de Delft, tussen Haarlem en Overveen. Voorheen lag er een sluis (de Zijl) in de afwateringssloot. Langs de route lagen oorspronkelijk typische binnenduintrand activiteiten als bleekveldjes. Het schone gefilterde duinwater werd gebruikt door de brouwerijen. Op de overgang naar de historische binnenstad was het verdedigingsbolwerk de Zijlpoort gelegen. De Zijlstraat is onderdeel van het beschermde stadsgezicht.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

De Zijlweg is een stadsstraat met wandvorming en deels commerciële functies in de plint. Twee- en drielaagse bebouwing, individueel geparcelleerd. De breedte van het profiel varieert enigszins, waarbij de Zijlweg-Oost het breedst is, circa 20m. De Zijlweg-West tot en met Overveen is een gekromde stadsstraat met een straatbreedte variërend van 15 tot 20m. In de Zijlweg-West zijn aan de west-zijde in de loop van de tijd nieuwe invullingen ontstaan met een andere schaal en typologie. Noemenswaardig zijn Landhuis Jeanette en het Schip van Damiate op Zijlweg 263-265.

Overgang openbaar - privé

De Zijlweg-Oost heeft zeer incidenteel geveltuintjes. De Zijlweg-West tot en met Overveen heeft veelal voortuinen van 5-7m diep.

Verkeersstructuur

De Zijlweg is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan aangewezen als gebiedsontsluitingsweg B met een 50 km/uur regime. De Zijlweg heeft een continu profiel met tweezijdig langsparkeren en aan beide zijden vrijliggende fietspaden. De trottoirs vormen de restruimte in het profiel.

Groenstructuur

De Zijlweg is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. De Zijlweg-Oost heeft twee rijen bomen in de parkeerstrook. In de Zijlweg-West ontbreekt aan de zuid-zijde de bomenrij.

Zijlstraat in Centrum met uitzicht op St. Bavo

stadsstraat met winkelfuncties in plint

Zijlbrug; verbinding tussen Zijlstraat en Zijlweg

stadsstraat met voortuinen

Zijlweg bij Overveen

reclame-uitingen in voortuin

9. Verspronckweg

Structuurlijn Verspronckweg, doorsnijdt gebiedstype:

- Stadsuitbreidingen 1920-1960

Geschiedenis en ligging in de stad

De eerste aanzetten tot de Verspronckweg staan in het uitbreidingsplan van 1905, waarna het als onderdeel van de Kleverparkbuurt verder ontwikkeld werd naar een ontwerp van L. A. Springer.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

De Verspronckweg volgt de loop van de spoorlijn in een royale bocht. Het beeld wordt bepaald door de 19e eeuwse tweelaagse bebouwing met kappen. De woningen zijn groepsgewijs ontwikkeld. Het profiel heeft een gemiddelde breedte van 22m. De royale bocht geeft de straat een monumentaal karakter. Vanaf de Kromme Verspronckweg flankeert de weg de Kleverparkbuurt. Het karakter verandert met name door de aanwezigheid van grotere bomen. De bredere profielmaat van ongeveer 23-25m geeft net iets meer ruimte aan de trottoirs.

Overgang openbaar - privé

Over de gehele Verspronckweg zijn, op een paar uitzonderingen na, voortuinen aanwezig. De erfgronden zijn laag en bestaan veelal uit hagen, soms gemetselde muurtjes of hekwerken.

Verkeersstructuur

De straat is in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan aangewezen als gebiedsontsluitingsweg A met een 50km/uur regime. De route bevat deels een ontsluitende buslijn. Het uitgangspunt voor de inrichting is : twee rijbanen, aan twee zijden langsparkeren en aanliggende fietspaden, trottoirs zo breed mogelijk. Ruimte voor bomen tussen de parkeerplaatsen.

Groenstructuur

De Verspronckweg is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur.

gekromde loop Verspronckweg

rotonde naar Korte Verspronckweg

rotonde bij Kleverlaan en Westelijke Randweg

geforceerde aansluiting Zijlstraat

royaal profiel met groene voortuinen

meer vanzelfsprekende aansluiting

10. Gedempte Oude Gracht

Structuurlijn Gedempte Oude Gracht doorsnijdt de gebiedstypen:

- Binnenstad

Geschiedenis en ligging in de stad.

De Oude Gracht kent zijn oorsprong in de 12e eeuw als Singelgracht ter begrenzing en verdediging van de toenmalige stad. Tot de 15e eeuw behield de gracht die functie. Vanaf de 15e eeuw werd de stad uitgebreid, kreeg nieuwe singelgrachten en daarmee verviel de functie voor de Oude Gracht. Vanaf toen kon de gracht aan twee zijden worden bebouwd. Het grachtwater vervuilde steeds sterker. Na het inpolderen van de Haarlemmermeer en daarmee het verdwijnen van de stroming van het Spaarne werd de stank en overlast onhoudbaar. Om die reden werd de Oude Gracht in 1859 gedempt. Vanaf toen werd de naam: Gedempte Oude Gracht. Ook de bruggen verdwenen. Het Verwulft als bijzondere ruime plek in het profiel is ontstaan met de bouw van V&D in 1934, ontworpen door architect Kuyt. De rooilijn aan het Verwulft werd met de bouw teruggelegd.

Groenstructuur

De Gedempte Oude Gracht is het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur.

Verkeersstructuur

De route heeft een 30km/h regime maar is ook onderdeel van de hoogwaardig openbaar vervoerlijn. Dit vraagt om een specifieke vormgeving van het straatprofiel. De breedte varieert van 18 tot wel 28m. Het profiel heeft vrijliggende fietspaden in een soort streetprint en een brede asfalt rijbaan met twee richtingen bus en één richting auto.

Gedempte Oude Gracht

11. Bolwerken (Kloppersingel/ Schotersingel)

Structuurlijn Kloppersingel/Schotersingel, doorsnijdt gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Stadsuitbreidingen 1920-1960

Geschiedenis en ligging in de stad

De bolwerken zijn ontstaan als onderdeel van de Nieuwstad in de 17e eeuw. Oorspronkelijk bestaande uit een halfcirkelvormige omwalling bestaande uit acht bastions, waarvan er twee over het Spaarne moesten komen te liggen. De entrees waren via drie poorten georganiseerd. De oorspronkelijke omwalling had aan de buitenzijde doorgaande bomenrijen. Het voormalig Pest en Dolhuys (1320) is opgenomen in de structuur. Het gebied werd gebruikt door diverse kwekerijen. Vanaf 1821 worden de bastions omgevormd tot een landschapspark naar ontwerp van J.D. Zocher junior. De buitenzijde van de bolwerken was nog veenweidegebied en de 'Nieuwstad' was nauwelijks volgebouwd. In 1842 werd het station gebouwd ten behoeve van het doortrekken van de spoorlijn Amsterdam-Haarlem naar Rotterdam. De buitenzijde van de bolwerken zijn vanaf die tijd ingevuld met verschillende complexmatige uitbreidingen. In 1905 werd de spoorlijn verhoogd aangelegd met een weg erlangs, waardoor de bolwerken werden losgesneden van de rest van de stad. In 1990 is de gehele binnenstad aangewezen als beschermd stadsgezicht.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

De bolwerken vormen de 'groene kroon' op de binnenstad.

Aan de oostzijde wordt de rand van de bolwerken gevormd door complexmatig ontwikkelde woningbouw, als onderdeel van de Patrimoniumbuurt. De woningen zijn tweelaags met prominente kappen. Op zichtlijnen zijn bijzondere objecten geplaatst, zoals de Kloppersingelkerk (in 2003 verwoest en in 2006 nieuw gebouwd). Bijzonder is ook het Rozenhagecomplex. In 2009 is woningbouw gerealiseerd naast het Pesthuys.

De westzijde bestaat uit 19e eeuwse woonbebouwing, individueel en complexmatig, in twee tot drie lagen met gevarieerde kappen en voortuinen. Deze bebouwing onderscheidt zich qua monumentaliteit van de achterliggende bebouwing.

Het profiel volgt de vijf bastions en bestaat uit grasbermen met soms twee doorgaande bomen en soms solitaire bomen, van wisselende leeftijd.

Vaak is een smal voetpad aanwezig en incidenteel een speelplek.

De bolwerken hebben vier bruggen. Twee verkeersbruggen, een voetbrug en een voetgangersbrug. De Vrouwehekbrug is een brede verkeersbrug en is onderdeel van de verkeersroute langs het Spaarne. Naast de brug is een houten brug toegevoegd voor het voet-fietsverkeer. De voetbrug naar het Statenbolwerk is een lichtgebogen dunne stalen brug met een naar binnen gebogen stalen hekwerk. De Kennemerbrug is een vlakke brug met stenen brughoofden en een integraal mee-ontworpen hekwerk in een rode kleur en pilasters. De Noorderbrug is een vlakke brug met stenen brughoofden en wit hekwerk. Langs de oever zijn informele afmeervoorzieningen.

Overgang openbaar – privé

Aan de Kloppersingel zijn de tuinen drie meter diep en voorzien van een lage erfafscheiding veelal in de vorm van een haag of anders spijlenhekwerk of gemetseld muurtje. Aan de westzijde hebben de individuele woningen een voortuin van ongeveer 5m diep.

Verkeersstructuur

De straten zijn in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan benoemd als 30km/uur gebied. De Kloppersingel is 9m breed tot aan de grasbermen. De Schotersingel is 8m breed. De rijbanen zijn uitgevoerd in klinkers met verhoogde kruisvlakken op de kruispunten. De trottoirs zijn in tegels.

Groenstructuur

De bolwerken zijn in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur.

groene oevers met monumentale bomen

nieuwe brug over kloppersingel

12. Amsterdamsevaart

Structuurlijn Amsterdamsevaart, doorsnijdt gebiedstypen:

- Eerste stadsuitbreidingen buiten de vestinggracht
- Stadsuitbreidingen 1920-1960
- Woonerven
- Landschappelijk groen

Geschiedenis en ligging in de stad

De Amsterdamsevaart werd in 1631/1632 gegraven als trekvaart tussen Haarlem en Amsterdam. Het profiel bestond uit het trekpad, de wagenweg en de vaart. Bij Halfweg werd de trekvaart onderbroken vanwege de kruising met de uitwatering van de Haarlemmermeer. Hier moest een paar honderd meter gelopen worden. In 1839 werd langs de trekvaart de eerste spoorlijn van Nederland aangelegd. Er ontstonden verschillende transportgebonden bedrijven langs de vaart, zoals kledingblekerijen voor de gegoede burgers in Amsterdam. De vaart is in de jaren zeventig gedempt en daarvoor is in de plaats een brede verkeersontsluitingsweg gekomen. Er zijn weinig relictten van deze oorsprong aanwezig. Het Veerpad laat nog de oorsprong zien.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing

De bebouwing aan de zuidzijde is gevarieerd. Er zijn grote schaalcontrasten tussen kleinschalige complexmatige woningbouw met twee lagen zonder kap, drielaags met kap en moderne solitaire kantoorbebouwing gegroepeerd rond de fly-over. In de aansluiting op de Zuiderpolder en het station Haarlemmerliede is een nieuw knooppunt ontstaan met de kantoorpaviljoens de Artisjok en de Distel. Verder is de Amsterdamsevaart een aaneenschakeling van complexmatige ontwikkelingen met weinig stedenbouwkundige samenhang, zoals een complex seniorenwoningen, maisonnettes en eengezinshuizen en een complex met appartementen en eengezinswoningen. De kruising met de Prins Bernardlaan wordt geaccentueerd door de Handelspoort. Voor het overige is er kleinschalige woningbouw. Aan de overzijde is de spoorbundel met spoorgerelateerde bebouwing aanwezig.

Overgang openbaar - privé

De overgangen tussen openbaar en privé zijn divers. Bij de grondgebonden woningbouw zijn vaak voortuinen aanwezig. Bij de complexen met appartementen staan de gevels veelal in de rooilijn.

Verkeersstructuur

De Amsterdamsevaart is de verbindingroute tussen de snelweg A9 en de Amsterdamsepoort. Met de nieuwe ingrepen als de bouw van de fly-over wordt de doorstroombaan van de weg verminderd en wordt een deel van het verkeer rechtstreeks afgebogen naar Haarlem-Oost. De route kent in het Haarlems Verkeer- en Vervoerplan een opeenvolging van verkeersregimes van stroomweg, tot gebiedsontsluitingsweg A en daarna B.

Groenstructuur

De Amsterdamsevaart is in het Bomenbeleidsplan 2009-2019 onderdeel van de hoofdboomstructuur. De groenstructuur is gevarieerd van aard en karakter. Deels bermen beplant met bomen, deels meer natuurlijke beplanting met wilgen aan de spoorzijde. De spoorbundel heeft een natuurlijk en groen karakter. Deze begeleidende begroeiing langs de spoorbundel met bloemrijk gras, oevers en bosschages is ecologisch waardevol.

Ontwikkelingsruimte

Het gebied is in ontwikkeling. Een belangrijke ambitie van de gemeente is om de cultuurhistorische betekenis van de route beter tot zijn recht te laten komen nu het doorstromend verkeer naar de oostzijde wordt omgelegd. Via gebiedsvisies, stedenbouwkundige plannen en beeldkwaliteitplannen voert de gemeente regie over de ontwikkelingen.

13. Zuid-Schalkwijkerweg

De Zuid-Schalkwijkerweg wordt beschreven bij de waterloop 'Tuinstad aan het Spaarne'.

zicht op de St. Bavo; beëindiging waterloop

nieuwe ontwikkelingen langs de vaart

zicht op de Amsterdamsepoort

de handelspoort

complex 'De Triangel'

14. Spaarndammerdijk

Geschiedenis en ligging in de stad

In de eerste helft van de 13e eeuw werd het Spaarne afgedamd om het landelijk gebied van Sloten te beschermen. In deze dam werden een spui- en een schutsluis aangelegd ten behoeve van de waterlozing en de scheepvaart. Twee eeuwen later wierp men de Spaarndammerdijk op en vormde dit de noordelijke grens van Rijnland. Langs dijk en sluis ontstond het dorp Spaarndam.

Ruimtelijke structuur /typologie bebouwing (zie ook gebiedstype Spaarndam)

De dijk en de weg (Slaperdijkweg) vormen een twee-eenheid. In het westelijk deel ligt de weg met bebouwing laag langs de grasdijk. Halverwege bij de Westlaan komt de weg op de dijk te liggen. De Spaarndammerdijk vormt in het dorp de ruggengraat. Tezamen met de Kolk verbeeldt de dijk hier de waterkerende functie.

Binnendijs langs de Spaarndammerdijk loopt een anderhalve meter lager gelegen onderstraatje, waarlangs - van oorsprong 17de en 18de-eeuwse - huizen staan. De later gebouwde panden aan de noordzijde van de dijk staan hoger en wel met de voorgevels direct aan de straat. De bochtige dijk met het onderstraatje en de dijkhuizen erlangs levert een uiterst karakteristiek beeld op. Aan de oostkant van het dorp staat aan de dijk het voormalige Gemeenlandshuis. De beide sluisen, die aan weerszijden de kolk afsluiten, vormen onmisbare onderdelen in de structuur van de dorpskom.

Overgang openbaar – privé

Het smalle, met klinkers geplaveide onderstraatje langs de Spaarndammerdijk is te zien als een soort privégebied. Sommige panden die tegen de Spaarndammerdijk zijn gebouwd hebben op dijkniveau een eigen stoepzone met natuursteen en hekpalen of een tuintje met een erfafscheiding; hetzelfde geldt voor panden langs de Kolk.

Verkeersstructuur

De route heeft behalve de fietsverbinding geen samenhangende verkeersstructuur. Delen zijn voor doorgaand auto-verkeer afgesloten, delen hebben een busontsluitingsfunctie. De maatvoering is smal: in het westelijk deel 4m brede rijbaan en 2,5m breed pad afgescheiden door een grasberm. In het oostelijk deel wordt dit iets breder met 5m rijbaan en 3,5m fietspad. Binnen de bebouwde kom in het dorp versmalt het profiel tot een zeer smalle rijbaan van 6m. Aan de westzijde en in het dorp Spaarndam zijn concentratieplekken voor geparkeerde auto's. Gecombineerd met de smalle maatvoering geeft dit problemen. Het ruimtelijk beeld en fysieke verschijningsvorm wisselt over de gehele lengte.

Groenstructuur

De Spaarndammerdijk is geen onderdeel van de in het Bomenbeleidsplan omschreven hoofdboomstructuur.

panden aan de noordzijde van de Spaarndammerdijk staan hoger

onderstraatje aan de Spaarndammerdijk

Spaarndammerdijk

15. Nieuwe routes

Structuren: nieuwe verbindingen:

- Schipholweg
- Europaweg,
- Amerikaweg,
- Prins Bernhardlaan
- Aziëlaan
- Westrandweg

In tegenstelling tot de hiervoor beschreven historische structuurlijnen die als het ware steeds meekleuren met het gebied waar ze doorheen lopen, liggen de doorgaande verbindingen die de afgelopen vijftig jaar zijn toegevoegd, als een min of meer autonoom systeem over het weefsel van de stad.

De nieuwe verbindingen zijn in ontwikkeling. Een belangrijke ambitie van de gemeente is om deze routes beter in het stedelijk weefsel te integreren en van bijna-snelweg om te vormen tot stadsboulevard. Via gebiedsvisies, stedenbouwkundige plannen en beeldkwaliteitplannen voert de gemeente regie over de ontwikkelingen.

Amerikaweg

Schipholweg

Europaweg

Schipholweg

Prins Bernhardlaan

Westelijke Randweg

COLOFON

'Beoordelingskaders Ruimtelijke Kwaliteit, Bijlage: Beschrijvingen gebiedstypen en structuurlijnen'

werd in opdracht van de gemeente Haarlem opgesteld
door WZNH in samenwerking met:

- José van Campen woord en plaats
- Beek & Kooiman Cultuurhistorie
- Marina Roosebeek architect bna
- Marlies van Diest Ontwerp

Onderzoek en tekst: Marijke Beek, José van Campen, Marlies van Diest,

Foto's: Marijke Beek, Marlies van Diest, Marina Roosebeek

april – september 2011